

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu

Alexander E. Wendt

Bu makaleye atıf için: Wendt, Alexander E., “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23 (Güz 2009), s. 3-44.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu

Alexander E. WENDT*

ÖZET

Bu makalede Yeni-Gerçekçilik ve Dünya-Sistemi kuramlarının her birinde yapısal analizin doğası açıklanarak karşılaştırılmaktadır. Yazarın temel ilgi alanı bu geleneklerin her birinde bulunan yapısal kuram kavramlaştırılmalarının eleştirilmesi ve bu eleştiriyi sosyolojinin “yapılanma kuramcılarının” çalışmalarından uyarlanan, uluslararası ilişkilerde yapısal kuramsallaştırmaya yeni bir yaklaşım geliştirmeyi teşvik etmek için kullanmaktır. Çalışmanın ilk bölümünde yapılan-yapı “sorununun” doğasını incelenerek bu soruna yönelik temel çözüm şekilleri kısaca ortaya konmaktadır. Yazar ikinci bölümde yukarıda belirtilen iki kuramın metodolojik olarak sırasıyla bireyselci ve yapısalcı çözümleri teşkil ettiğini iddia etmektedir. Üçüncü bölümde yapılanmacı yaklaşım ve bu yaklaşımın Gerçekçi bilim felsefesindeki temelleri tanımlanmaktadır. Dördüncü bölümde yapılanma kuramının devletlerin davranışlarını açıklamak için kullanılabilecek bazı genel epistemolojik ve kuramsal etkileri incelenmektedir. Sonuç kısmında da bilimsel gerçekçiliğin sosyal bilim araştırmalarındaki bir takım etkileri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapan-Yapı Sorunu, Yeni Gerçekçilik, Dünya Sistemi Kuramı.

The Agent-Structure Problem in International Relations Theory

ABSTRACT

In this article the nature of structural analysis in each of neorealist and world-system theory are clarified and contrast. The author's primary interest, however, is to critique the conceptions of structural theory found in each of them, and to use this critique to motivate the development of a new approach to structural theorizing about international relations adapted from the work of "structuration theorists" in sociology. In the first section, the author examines the nature of the agent-structure “problem” and briefly identifies the principal kinds of solutions to it. In the second section the author suggests that neorealism and world-system theory embody two of these solutions, the methodological individualist and structuralist ones, respectively. In the third section structurationist approach and its foundations in realist philosophy of science are being defined. In the fourth section, some general epistemological and theoretical implications of structuration theory for the explanation of state action are examined. In the conclusion, the author returns to some implications of scientific realism for social scientific research.

Keywords: The Agent-Structure Problem, Neorealism, World-System Theory.

* Bu makalenin İngilizce orijinali “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory” başlığıyla *International Organization*, Cilt 41, No 3, Yaz 1987, s. 335-370’de yayımlanmıştır. Makalenin Türkçe’ye çevrilmesine izin veren *International Organization* dergisine teşekkürü borç biliriz. Makalenin İngilizce’den Türkçe’ye tercümesi M. Serdar Palabıyık tarafından yapılmıştır. Orijinal metinde olmayan özet, abstract, anahtar kelimeler ve kaynakça makaleye eklenmiştir. Bu makalenin çevrimi yapılırken, yazar tarafından kullanılan terminoloji Türkçe karşılığı olduğu ölçüde Türkçeye çevrilmiştir. Türkçe karşılığın bulunmadığı veya mevcut karşılıkların istenilen ifadeyi tam karşılamadığı durumlarda ise yazarın kastettiği kavrama en yakın çeviri tercih edilmiş ve yazarın orijinal ifadeleri parantez içinde belirtilmiştir.

İki kuram, Yeni-gerçekçilik ve Dünya-sistemi kuramları, uluslararası ilişkiler konusundaki çağdaş akademik söylemi büyük ölçüde etkilemektedir. Her ikisi de uluslararası sistemde devletlerin nasıl davrandığı konusuna “yapısal” açıklamalar getirdiğini iddia eder. Ancak, yapısal analize ortak bağlılıklarına rağmen, bu iki kuramın sistem “yapısı” ve dolayısıyla yapısal açıklama anlayışları oldukça farklıdır. Yeni-gerçekçiler uluslararası sistem yapılarını bu sistemin üyesi olan devletlerin gözlemlenebilir vasıfları (“kapasitelerin dağılımı”) (*distribution of capabilities*) açısından tanımlarlar. Sonuç olarak bu yapıların açıklayıcı rolünü, daha önceden var olan devlet aktörlerinin seçimlerini sınırlandıran bireyseli (*individualist*) tanımlar çerçevesinde anlarlar. Öte yandan, dünya-sistemi kuramcıları uluslararası sistem yapılarını devletlerin temelini oluşturan ve onları tesis eden kapitalist dünya ekonomisinin temel düzenleyici ilkeleri bakımından tanımlarlar. Böylelikle bu yapıların açıklayıcı rolünü devlet aktörlerinin kendilerini yaratan yapısalı (*structuralist*) tanımlar çerçevesinde anlarlar. Bu farklılıklar ve etkileri uluslararası ilişkiler literatüründe halen açıklanmayı beklemektedir.¹ Bu makaleye bu iki geleneğin her birinde yapısal analizin doğasını açıklamak ve karşılaştırmakla başlamak istiyorum. Temel ilgi alanım ise bu geleneklerin her birinde bulunan yapısal kuram kavramlaştırmalarını eleştirmek ve bu eleştiriyi sosyolojinin “yapılanma (*structuration*) kuramcılarının” çalışmalarından uyarlanan, uluslararası ilişkilerde yapısal kuramsallaştırmaya yeni bir yaklaşım geliştirmeyi teşvik etmek için kullanmaktır.² Bu yaklaşım ve beraberinde getirdiği araştırma gündemi

Bu makalenin daha önceki bir versiyonu 1986 yılında Uluslararası Çalışmalar Derneği'nin (*International Studies Association*) bir toplantısında sunulmuştur. Hayward Alker, Richard Ashley, Raymond Duvall, Jeffrey Isaac, Brian Job, Stephen Krasner, Peter Manicas, David Sylvan, Jutta Weldes ve iki anonim hakeme daha önceki taslaklar için yaptıkları faydalı yorumlar ve verdikleri tavsiyeler için teşekkür etmek istiyorum.

¹ Yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramlarında “yapısal kuram” kavramının anlamı ve kullanımını konusunda bazı tartışmalar vardır; ancak bildiğim kadarıyla, hiçbiri yeni-gerçekçi kuramın ve dünya-sistemi kuramının yapı ve yapısal analiz konularına yaklaşımlarını açıkça karşılaştırmamış veya farklılaştırmamıştır. Örneğin, yeni-gerçekçilik için bkz. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, Mass., Addison-Wesley, 1979 ve Robert Keohane, “Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond”, Ada Finifter (der.), *Political Science: The State of the Discipline*, Washington D.C., APSA, 1983. Yeni-gerçekçiliğin yapı düşüncesinin en iyi eleştirisi için bkz. Richard Ashley, “The Poverty of Neorealism”, *International Organization*, Cilt 38, Bahar 1984, s. 225-86. Dünya-sistemi kuramı için bkz. Immanuel Wallerstein, “The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis”, *Comparative Studies in Society and History*, Cilt 16, Eylül 1974, s. 387-415 ve Christopher Chase-Dunn ve Richard Rubinson, “Toward a Structural Perspective on the World-System”, *Politics and Society*, Cilt 7, No 4, 1977, s. 453-76. Bu makaledeki ilgi alanıma en yakın dünya-sistemi kuramı eleştirisi ise muhtemelen Theda Skocpol’un şu makalesidir: “Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique”, *American Journal of Sociology*, Cilt 82, Mart 1977, s. 1075-90.

² “Yapılanma kuramı” kavramı bazen dar bir çerçevede, temel sorunsalını *Central Problems in Social Theory* Berkeley, University of California Press, 1979 ve *The Constitution of*

gerçekçi bilim felsefesinde (veya “bilimsel gerçekçilik”³) bir temel gerektirmektedir. Bu, doğal bilim felsefesinde tartışmalı bir biçimde “yeni ortodoksi” (*new orthodoxy*) olarak tanımlanabilir; fakat siyaset bilimciler tarafından henüz büyük ölçüde kabul edilmemiştir.⁴

Uluslararası ilişkilerin yapısal kuramları olarak yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramları birbirinden farklıdır; bu yüzden bir dizi boyutta karşılaştırılabilirler: özcül (*substantive*) iddialar, tahmin gücü, kapsam ve tamahkârlık (*parsimony*). Bu farklılıklar önemlidir; onların daha temel bir ontolojik farklılık tarafından az değişkenle çok şey anlatmaya çalışmak anlamında esaslı bir biçimde şekillendirildiğini düşünüyorum: Yeni-gerçekçilik bireyselci bir ontoloji kullanırken, dünya-sistemi kuramı bütüncül bir ontoloji kullanır. Bu farklılığın doğasını ve etkilerini anlamak için faydalı bir yol iki kuramı da altlarında yatan sistem yapılarının bireysel yapanlarla (*human agents*) olan ilişkileri hakkındaki varsayımları çerçevesinde değerlendirmektir. Bu kuramların her ikisi de, “yapan” (*agentic*) kuramlaştırma yerine “yapısal” kuramlaştırmaya bağlı olmalarına rağmen, bütün yapısal kuramlarda olduğu gibi bireysel yapanlar veya kurumsal yapanlar olarak neyin yapısallaştırıldığı ve bu yapanların sosyal yapılarla olan ilişkileri konusunda *bazı* kuramları önceden varsaymaktadırlar. Daha genel ifade etmek gerekirse, bütün sosyal bilim

Society: Outline of the Theory of Structuration, Cambridge, U.K., Polity Press, 1984 kitaplarında tafsil eden Anthony Giddens’in çalışmalarıyla özdeşleştirilir. Ancak Nigel Thrift “On the Determination of Social Action in Space and Time”, *Society and Space*, Cilt 1, Mart 1983, s. 23–57 başlıklı makalesinde bu kavramı yapan-yapı ilişkisi hakkında temel varsayımları paylaşan bir grup sosyal kuram için daha geniş bir kapsamlı etiket olarak kullanmaktadır. Bu grup aşağıdakileri içermektedir, ancak onlarla sınırlı değildir: Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977, Roy Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, Brighton, U.K., Harvester Press, 1979 ve Derek Layder, *Structure, Interaction, and Social Theory*, London, Routledge ve Kegan Paul, 1981. Benim bu çalışmadaki amacım Giddens’in fikirlerini (aslında, Bashkar’a Giddens’tan daha fazla değineceğim) geliştirmekten ziyade uluslararası ilişkiler kuramı için genel sorunsalın ilişkisini ortaya koymak olduğundan, Thrift’in kavramı daha içlemci kullanımını esas alacağım.

³ Bilimsel gerçekçilik (veya sadece “gerçekçilik”) uluslararası ilişkilerdeki siyasal gerçekçilik veya yeni-gerçekçilik ile alakalı değildir.

⁴ Bilimsel gerçekçiliğin doğal bilim felsefesinde “yeni ortodoksi” olup olmadığı sorunu hiç şüphesiz realistler ve ampiristler (*empiricists*) arasında tartışmalı bir konudur; fakat bu problem, her durumda, 1985/86 yılları arasında başka konuların yanı sıra açıkça bu probleme odaklanan bir yıllık bir müessese kuran ve uzun zamandır ampirizmin önemli bir kaleşi olarak bilinen Minnesota Bilim Felsefesi Merkezi’nin duvarlarında yeterli gedikler açmıştır. Amerikalı siyaset bilimciler genellikle bu tartışmadan ve tartışmanın siyaset bilimi üzerindeki etkilerinden habersiz veya ilgisiz görünürler. Bildiğim kadarıyla uluslararası ilişkilerde bilimsel gerçekçilik ile ilgili tek tartışma İngilizler tarafından yapılmıştır: John Maclean, “Marxist Epistemology, Explanations of Change and the Study of International Relations”, Barry Buzan ve R. J. Barry Jones (der.), *Change in the Study of International Relations: The Evaded Dimension*, London, Frances Pinter, 1981, s. 46-67 ve Richard Little, “The Systems Approach”, Steve Smith (der.), *International Relations: British and American Perspectives*, Oxford, Blackwell, 1985, s. 79-91.

kuramları yapanları ve sosyal yapıları birbirlerine göre konumlandıran “yapan-yapı sorununa” en azından dolaylı bir çözüm içermektedir. Bu çözümler bir kuramın yapısal analizi ve bu analize verdiği göreceli açıklayıcı önemi nasıl anladığının belirlenmesine yardımcı olur. Ancak ben, yapısal kuramın birçok farklı analizini ortaya koyarken, yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramlarının yapan-yapı sorununa yönelik çözümlerinin en azından bir noktada çok benzer olduğunu ve bu benzerliğin uluslararası ilişkilere “yapısal” yaklaşımlar olarak adlandırılabilir bu kuramlarda *ortak* bir temel zayıflık yarattığını savunacağım. Buna karşılık, yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramlarını hem kapsayan hem de onların ötesine geçen yapılanma kuramı, bu ortak zafiyete bir cevap niteliğindedir.

Birinci bölümde yapan-yapı “sorununun” doğasını inceleyecek ve bu soruna yönelik temel çözüm şekillerini kısaca ortaya koyacağım. İkinci bölümde ise yeni-gerçekçiliğin ve dünya-sistemi kuramının bu çözümlerden ikisini, metodolojik olarak sırasıyla bireyseli ve yapısalcı çözümleri, teşkil ettiğini iddia edeceğim. İkisi arasındaki önemli farklılıklara rağmen bu yaklaşımların her biri yapan-yapı sorununu, ya devlet yapanlarını ya da sistem yapılarını ontolojik olarak öncül (*primitive*) birimler haline getirerek çözmektedirler. Bu durumun yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramları üzerindeki etkisi, bu kuramların, birincil analiz birimlerinin özelliklerini ve nedensel güçlerini açıklama konusunda yetersiz kalmalarıdır. Bu, bu kuramların devletlerin davranışlarıyla ilgili potansiyel açıklamalarını ciddi bir biçimde zedeleyen bir zafiyettir. Bu durum yapan-yapı sorununa hem yapanları hem de yapıları *a priori* bir biçimde “problemlili” ve “bağımlı değişkenler” haline getirmeyi engellemeyecek bir yaklaşım benimsemekle önlenemez. Üçüncü bölümde, bu üçüncü, yani yapılanmacı yaklaşımı ve bu yaklaşımın realist bilim felsefesindeki temellerini tanımlayacağım. Uluslararası ilişkilerde meta-kuramsal (*meta-theoretical*) bir çerçeve olarak yapılanma kuramının faydası en nihayetinde sağlam kuramsallaştırma ve somut deneysel çalışmaları zenginleştirme yeteneğine bağlı olduğundan, bu kuramın değeri bunun gibi programlı bir makalede ikna edici bir biçimde gösterilemez. Ancak yine de uluslararası ilişkilerin çağdaş araştırma gündeminde yapılanmacı bir bakış açısının gerekli olarak gördüğü bazı değişimlere işaret etmek mümkündür. Bu noktadan hareketle dördüncü bölümde yapılanma kuramının devletlerin davranışlarını açıklamak için kullanılabilir bazı genel epistemolojik ve kuramsal etkilerini inceleyeceğim. Sonuç kısmında da bilimsel gerçekçiliğin sosyal bilim araştırmalarındaki bazı etkilerine geri döneceğim.

Yapan-Yapı Sorunu

Yapan-yapı sorununun kökenleri birçok sosyal bilimsel araştırmanın altında yatan toplumsal hayatla ilgili herkes tarafından kabul edilmiş iki gerçekte

(*truism*) bulunur: 1) İnsanlar ve kurumları, eylemleri içinde yaşadıkları toplumu dönüştürmeye veya yeniden üretmeye yardımcı olan maksatlı aktörlerdir ve 2) toplum bu maksatlı aktörlerin arasındaki etkileşimi yapılandıran sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Bu iki gerçeklik bir arada ele alındığında insan yapanların ve sosyal yapıların, bir biçimde, kuramsal olarak bağımlı veya karşılıklı olarak birbirini etkileyen varlıklar olduğu sonucuna varılır. Bu nedenle eylemin analizi aynen sosyal yapıların analizinin, ilişkileri yapısal bağlamı oluşturan aktörleri en azından bir ölçüde anlamamızı sağladığı gibi, eylemin belirlendiği belirli sosyal ilişkilerin (veya “oyunun kurallarının”) açıkça anlaşılmasını sağlar. Dolayısıyla yapanların ve sosyal yapıların *her ikisinin* özelliklerinin sosyal davranışın açıklanmasıyla ilgisi olduğuna inanmak akla yatkın bir adımdır. Ve aslında, her ne kadar farklı yollarla da olsa, yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramları devletlerin davranışlarını açıklamak için hem devletlerin (güçler, çıkarlar) hem de sistem yapılarının (kutupluluk, eşit olmayan değişim ilişkileri) özelliklerini kullanır. Bu durumda “sorun”, bu varlıkları ve ilişkilerini kavramlaştırmak için aşikâr bir yola sahip olmayışımızdır. Yapan-yapı ilişkisini doğrudan doğruya tek ve mücbir bir biçimde kavramsallaştırmanın eksikliği, her biri temel kuramsal söylemin belirli felsefi ve pratik bağlılıklarını yansıtan sosyal bilim⁵ çerçevesindeki ilişkilerin bir dizi kavramsallaştırmasını oluşturmuştur. (Dolayısıyla, “yapanlar” ve “yapılar” konusunda kullandığım dil de kuramdan bağımsız değildir.) Ancak tüm bu farklılıklara rağmen “yapan-yapı”, “parça-bütün”, “aktör-sistem” ve “mikro-makro” sorunlarının tümü aynı meta-kuramsal zorunluluğu yansıtır: sosyal davranışı açıklamak amacıyla sosyal aktörler veya yapanlar (bu durumda,

⁵ Yapan-yapı sorunu birçok biçimde sosyal bilimlerde sayfiye endüstrisi (*cottage industry*) gibi bir şey olarak yeni ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın bir örneği için: coğrafyada bkz. Derek Gregory, “Human Agency and Human Geography”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Cilt 6, No 1, 1981, s. 1-18 ve Derek Gregory ve John Urry (der.), *Social Relations and Spatial Structures*, London, MacMillan, 1985, sosyolojide Giddens ve Bashkar’ın yukarıda belirtilen çalışmalarının dışında bkz. Alan Dawe, “Theories of Social Action”, Tom Bottomore ve Robert Nisbet (der.), *A History of Sociological Analysis*, London, Heinemann, 1979 ve Karin Knorr-Cetina ve Aaron Cicourel (der.), *Advances in Social Theory: Toward an Integration of Micro and Macro-Sociologies*, London, Routledge & Kegan Paul, 1981; sosyal tarihte bkz. Philip Abrams, *Historical Sociology*, Ithaca, Cornell University Press, 1982, ve Christopher Lloyd, *Explanation in Social History*, Oxford, Blackwell, 1986; sosyal bilim felsefesinde bkz. John O’Neill (der.), *Modes of Individualism and Collectivism*, New York, St. Martins, 1973, ve David-Hillel Ruben, *The Metaphysics of the Social World*, London, Routledge & Kegan Paul, 1985; Markist kuramda Edward Thompson’un *The Poverty of Theory and Other Essays*, New York, Monthly Review Press, 1978 adlı eserinde Louis Althusser’in yapısal Marksizmi’ne karşı tartışmalarına bakınız. Bu tartışma ile ilgili yorumlar için bkz. Perry Anderson, *Arguments within English Marxism*, London, Verso, 1980, ve Nicos Mouzelis, “Reductionism in Marxist Theory”, *Telos*, Cilt 45, Güz 1980, s. 173-85; ve uluslararası ilişkilerde bkz. Waltz, *Theory of International Politics* ve James Rosenau, “Before Cooperation: Hegemons, Regimes, and Habit-Driven Actors in World Politics”, *International Organization*, Cilt 40, Bahar 1986, s. 849-94.

devletler)⁶ ve sosyal yapılar (bu durumda, uluslararası sistem) arasındaki ontolojik ve açıklayıcı ilişkinin kavramsallaştırılmasının benimsenmesi ihtiyacı.

Aslında yapan-yapı sorunu birbiriyle ilişkili iki problemden müteşekkildir; bunlardan biri ontolojik diğeri de epistemolojiktir. Birinci ve daha temel olan konu hem ajanların hem de yapıların doğası ve bunlar bir şekilde karşılıklı olarak etkileşimde bulunduğu için, yapanlar ve yapılar arasındaki ilişki ile ilgilenir. Diğer bir deyişle, bu varlıklar ne tür varlıklardır (veya sosyal yapılardan bahsediliyorsa, bunlar gerçekten varlık mıdır?) ve birbirleriyle nasıl etkileşim içine girerler? Bu soruyu cevaplama iki yol vardır: bir analiz birimini ontolojik olarak öncül hale getirmek veya analiz birimlerine eşit ve dolayısıyla indirgenemez ontolojik statüler vermek. Hangi varlığın öncül yapıldığına bağlı olarak bu yaklaşımlar bu ontolojik soruya üç olası cevap geliştirirler. Ben bunlara bireysellik, yapısalcılık ve yapılanmacılık diyeceğim. Yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramı sırasıyla bu pozisyonlardan ilk ikisini içerir ve her ikisi de en nihayetinde bir analiz birimini diğerine indirger. Dolayısıyla, yeni-gerçekçiler devlet sisteminin yapısını onu oluşturan elemanların, yani devletlerin, niteliklerine ve bu elemanlar arasındaki ilişkilere indirgerken, dünya sistemi kuramcıları devlet (ve sınıf) yapanlarını kapitalist dünya sisteminin yeniden üretim gereksinimlerinin etkilerine indirgerler. Diğer taraftan yapılanmacı yaklaşım yapanlara ve yapılara eşit ontolojik statü vererek, benim bireysellik ve yapısalcılığın olumsuz sonuçları olarak adlandıracağım durumdan kaçınmaya çalışır. Ancak “her iki dünyanın en iyisi” gibi mantıksız bir sentezden çok uzak olarak yapılanma projesi yapan-yapı ilişkisinin çok özel bir kavramlaştırmasını gerektirir. Bu kavramsallaştırma bizi (devlet) yapanlarının ve sistem yapılarının temel niteliklerini yeniden düşünmeye zorlar. Diğer taraftan yapanları ve yapıları, her birinin temel niteliklerinin bazılarını diğerinin etkisi olarak açıklamak için kullanmamıza izin verir. Bu da yapanları ve yapıları “karşılıklı olarak birbirini belirleyen veya oluşturan” varlıklar olarak görmemizi sağlar.

Bir sosyal kuramın bu ontolojik konulara nasıl yaklaştığı, o kuramın yapan-yapı sorununun epistemolojik tarafına, seçimlere ve sosyal davranış kuramları içindeki farklı açıklama tiplerinin bütünleşmesine nasıl yaklaşacağını şekillendirir. Bu sorun aslında iki epistemolojik konuyu beraberinde getirir. Birincisi sırasıyla yapanlarla ve yapılarla eşleştirilen açıklama biçimlerinin seçimidir. Bu seçim büyük ölçüde yapanların ve yapıların nedensel olarak önemli

⁶ Yeni kuramsal çalışmalar devleti hem ajan hem de yapı olarak kavramlaştırmaktadır. Örneğin bkz. Roger Benjamin ve Raymond Duvall, “The Capitalist State in Context”, Roger Benjamin ve Stephen Elkin (der.), *The Democratic State*, Lawrence, Kans, University of Kansas Press, 1985, s. 19-57. Bu makalenin amaçları için ben yeni-gerçekçiler gibi devleti bir ajan olarak kabul edeceğim; bu yaklaşım, devlet sisteminin düzenleyici ilkeleri devletleri davranışlarından sorumlu olan bireysel seçim yapıcı birimler olarak ortaya koyduğu için makul görülebilir. Sistem yapılarının devletleri ajanlar olarak oluşturduğu yöntem hakkındaki müteakip iddialarım ise devleti idari ajanların eklemleştirildiği siyasal otoritenin bir yapısı olarak kavramlaştırmayı dışlamış gibi algılanmamalıdır.

addedilen niteliklerine bağlıdır. Dolayısıyla, insanı düşünceli, amaca yönelik öznel olarak algılayan sosyal araştırmaya yönelik yaklaşımlar, örneğin rasyonel seçim kuramı (*rational choice theory*), en geniş anlamıyla “yorumlayıcı” – amaçlar, inançlar ve yapanların kendi kendilerini anlamaları çerçevesinde yorumlayıcı – yapan açıklamaları yaratır. Diğer taraftan insanları, uyarıcıları işleyen karmaşık organizmalardan başka bir şey olarak görmeyen davranışçılık gibi yaklaşımlar, şekil itibarıyla mekanik olan daha nedensel yapan-açıklamaları yaratır. Bu durum “yapısal” açıklamalara benzemektedir. Sistem yapılarını bireylerin niteliklerine indirgeyen sosyal kuramlar genellikle yapıların açıklayıcı rolünü daha önceden var olan yapanların seçimlerini *sınırlandırır* şekilde yorumlarlar. Diğer taraftan sistem yapılarını indirgenemez varlıklar olarak kavramlaştıran kuramlar tipik olarak yapıları yapanların bizzat kendisini *yaratan* veya açıklayan varlıklar olarak algılarlar. İkinci epistemolojik konu sosyal kuramda şekli ne olursa olsun yapan ve yapı açıklamalarının görece önemleri ile ilgilidir. Bu konu bu makalede ikincil önemi haizdir, çünkü yeni-gerçekçiler ve dünya-sistemi kuramcıları makul bir uluslararası ilişkiler kuramının yapandan ziyade sistem odaklı olması gerektiği fikrini paylaşırlar. Ancak bu iki kuram bu gerekliliği farklı yollarla algılarlar; daha sonra göstereceğim bu anlaşmazlık bu kuramların yapan-yapı sorununun ontolojik boyutuna nasıl yaklaştıklarıyla alakalıdır.

Uluslararası İlişkiler Kuramında İndirgemecilik ve Somutlaştırma (*Reification*)

Bu bölümde (1) yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramlarında bulunan “yapısal” kuram kavramlarını karşılaştırmak ve (2) önemli farklılıklara rağmen bu kavramlaştırmaların yapan-yapı sorununa ortak bir yaklaşımı paylaştıklarını ve bu yaklaşımın bu kuramların öncül birimlerinin temel niteliklerinin açıklanmasını engellediğini göstermek istiyorum. Bu yetersizlik öncül birimler hakkındaki varsayımları kuramsal temelden yoksun bırakır; bu durum kuramların uluslararası sistemde devlet davranışını açıklamalarını zedeler. Ben bu ortak sınırlamanın, her kuramın yapan-yapı sorununa yaklaşımındaki iç mantık ve temel varsayımların bir fonksiyonu olduğunu ve bu kuramların kendi temel ontolojik ve epistemolojik bağıntıları çerçevesinde bu sorunun üstesinden gelemeyeceklerini iddia edeceğim.

Yeni-gerçekçilik

En azından yüzeysel olarak yeni-gerçekçilerin güçlü yapısal ve indirgemecilik karşıtı söylemleri vardır. Sistemsel ve indirgemeci kuramların doğası ile ilgili tartışmalarında Kenneth Waltz indirgemeci kuramları devletlerin dış politika davranışını sadece ulusal analiz seviyesindeki nedenler çerçevesinde açıklayan kuramlar olarak tanımlar.⁷ Örneğin Lenin’in emperyalizm kuramı

⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 18

indirgemeci bir kuramdır, çünkü genişlemeci davranışı ulusal kapitalizmin birikim dinamikleri çerçevesinde açıklar. Waltz bu kuramları, bence doğru bir biçimde, iç zorunlulukları (*domestic imperatives*) dış politika davranışına dönüştürmede uluslararası sistem yapılarının oynadığı müdahaleci rolü göz ardı etmekle eleştirmektedir. Yeni-gerçekçiler mikro-iktisat kuramının sistemik (ancak “yapısal” olmadığını iddia edeceğim) mantığını ve kavramsal araçlarını kullanarak bu tür bir indirgemecilikten kaçınırlar.⁸ Bu hareket yeni-gerçekçilerin klasik siyasi gerçekçiliğin devlet-merkezci yaklaşımı ile uluslararası sistemler kuramının sistemik yaklaşımını tutarlı bir kuramsal çerçevede bütünleştirmesine izin verir. Böylelikle uluslararası ilişkilerde hem devlet yapanlarının hem de sistem yapılarının nedensel rolünü kavrayan bir yapan-yapı ilişkisi kavramsallaştırması sağlar.

Ancak yeni-gerçekçilerin mikro-seviye indirgemecilikten kaçınma arzuları göz önüne alındığında yapan-yapı sorununa getirdikleri çözümün farklı ve derin bir anlamda indirgemeci olması ironiktir. Yeni-gerçekçilerin karşı çıktıkları “indirgemecilik” türü, davranışları katı bir biçimde yapan-seviyesindeki nitelikler çerçevesinde açıklamaya çalışan bir kuram şeklinde tanımlanır. Ancak, *açıklamacı* indirgemecilik (*explanatory reductionism*) olarak adlandırılabilen bu indirgemecilik türüne karşı çıkış, sistem yapılarının nasıl tanımlanması gerektiğini soran *ontolojik* soruna kendi başına özel bir sınırlama getirmez; zira yapan-seviyesindeki açıklamalara getirilecek bir karşı çıkış, bir kez nedensel olarak önemli kabul edildiğinde, sistem yapılarının nasıl kuramsallaştırıldığından analitik olarak bağımsızdır. Dolayısıyla yeni-gerçekçilerin uluslararası sistemin yapısını devletlerin niteliklerine⁹ –kapasitelerin dağılımına– indirgeyen bireyselci tanımlaması, sistem yapılarının yeni-gerçekçi devlet davranışı açıklamasında oynadığı önemli rolle tamamen tutarlıdır.

⁸ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1981; Richard Ashley, “Three Modes of Economism”, *International Studies Quarterly* Cilt 27, Aralık 1983, s. 463-96; Robert Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press, 1984; Duncan Snidal, “The Game Theory of International Politics”, *World Politics*, Cilt 38, Ekim 1985, s. 25-57.

⁹ Ashley uluslararası sistemin yapısının yeni-gerçekçi kavramlaştırmasının bireyselci (ve ampirik) temellerini “Poverty of Neorealism” makalesinin özellikle 238 ila 242. sayfalarında detaylı bir biçimde eleştirmektedir. Ancak şurası hatırlanmalıdır ki, Waltz, *Theory of International Politics* kitabında, siyasal yapıların üç tanımlayıcı niteliği ile başlamıştır: 1) bu yapıların organize olduğu ilke, 2) birimlerin ve işlevlerinin farklılaşması, 3) kapasitelerin birimlere dağılımı. Bu tanımlama yapısal kuramlaştırmaya yaratıcı bir yaklaşımı desteklemek için kullanılabilir. John Ruggie bunu Waltz’un Durkheimci yeniden inşasında göstermiştir: “Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis”, *World Politics*, Cilt 35 Ocak 1983, s. 261-85. Bütün bu umut verici başlangıca rağmen, Waltz ve diğer yeni-gerçekçiler bu tanımın ilk iki niteliğinin uluslararası siyasi yapılara uygulanmadığını söylerler; bu da bizi pratikte kapasitelerin dağılımı olarak bireyselci bir yapı kavramıyla başbaşa bırakır. Bu sonucu yeni-gerçekçilerin pozitivistliğe sallantılı bağlılıklarına bağlayan bir tartışma için bkz. Little, “The Systems Approach.”

Aslında hem karar hem de oyun kuramı¹⁰ versiyonlarında mikro-iktisat gibi yeni-gerçekçilik de “durumsal determinizm” (*situational determinism*) tarafından şekillenir; bu, rasyonel davranışın seçim durumlarının yapısı tarafından şartlandırıldığı, hatta belirlendiği bir davranış modelidir.¹¹ Burada söylenmek istenen yeni-gerçekçilerin açıklayıcı indirgemecilik yaptıkları değildir (ki yapmamaktadırlar); daha ziyade sistem yapısı tanımlarının ontolojik bir indirgemecilik tarafından şekillendirildiği söylenmek istenmektedir. Böyle bir tanımlama, sistem yapılarını, dünya sistemi ve yapılanma kuramlarında olduğu gibi devlet yapanlarının kendilerini *yaratan* bir anlayıştan ziyade, yalnızca önceden var olan devletlerin yapanlığını *sınırlandıran* bir anlayışla anlamaya yol açar. Bu durum kaçınılmaz bir biçimde sistem yapısının (ontolojik olarak) indirgemeci tanımlanmasından ortaya çıkar: sistem yapıları ilk olarak yapanların niteliklerine indirgenirlerse yapanları yaratamazlar. Böylece, kuvvetli sistemci odağına rağmen, yeni-gerçekçiliğin sistem yapılarının açıklayıcı rolü hakkındaki görüşü devlet –veya yapan– merkezlidir. Bu görüş sistem yapılarını devletlere görüldüğü şekliyle algılar; bu algılamaya devlet eyleminin olabirliğinin şartlarından ziyade, hiç şüphesiz devletlerin eylemleri üzerinde verili ve harici bir sınırlamayı ifade eder.

Uluslararası ilişkiler kuramının bakış açısından bakıldığında, yeni-gerçekçiliğin yapan-yapı sorununa bireyselci yaklaşımının en önemli zayıflığı net bir devlet kuramı geliştirmenin zeminini hazırlamada başarısız olmasıdır. Bunun neden böyle olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Devlet gibi özel bir tür bireysel birim hakkında kuramlaştırma yapmak iki şekilden birini (veya her ikisini) alır. Bunlardan birincisi “indirgemeci” stratejidir; bu strateji bireyi iç kurumsal yapısı çerçevesinde açıklar.¹² Bu yaklaşım bireyin bazı nedensel niteliklerini açıklayabilirse de, birçok birey seviyesindeki yüklem indirgenemez sosyal içeriğini göz ardı eder.¹³ Bu nedenle bir kapitalistin iç psikolojik yapısı bazı eğilimleri ve eylemleri açıklayabilirse de, onun bu davranışını, bireyin diğer

¹⁰ Bruce Bueno de Mesquita, *The War Trap*, New Haven, Yale University Press, 1981; Snidal, “The Game Theory of International Politics.” Uluslararası ilişkilerde seçim durumları ile ilgili iki versiyon arasındaki önemli farklara rağmen, her ikisi de uluslararası sistemin yapısını kapasitelerin dağılımı olarak gören bireyselci tanımı üzerine temellenir.

¹¹ Bkz. Spiro Latsis, “Situational Determinism in Economics”, *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 23, Ağustos 1972, s. 207-45, ve Fritz Machlup tarafından verilen cevap, “Situational Determinism in Economics”, *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 2, Eylül 1974, s. 271-84.

¹² Uluslararası ilişkilerde böyle bir yaklaşımın örnekleri için bkz. Graham Allison, *Essence of Decision*, Boston, Little Brown, 1971 ve John Steinbrunner, *The Cybernetic Theory of Decision*, Princeton, Princeton University Press, 1974.

¹³ Bu muhtemelen tüm sosyal bilimsel açıklamaları bireylerin veya onların etkileşimlerinin niteliklerine indirgeyen bireyselci programdaki en ısrarla atıfta bulunulan sorundur. Örneğin, bkz. Maurice Mandelbaum, “Societal Facts”, *British Journal of Sociology*, Cilt 6, 1955, Steven Lukes, “Methodological Individualism Reconsidered”, *British Journal of Sociology*, Cilt 19, Haziran 1968, s. 119-29; Harold Kincaid, “Reduction, Explanation, and Individualism”, *Philosophy of Science*, Cilt 53, Aralık 1986, s. 492-513.

yapanlarla sosyal ilişkileri çerçevesi dışında “kapitalist” olarak açıklayamayız. Diğer taraftan ikinci yaklaşım bu ilişkisel ve yapısal olarak tanımlanan nitelikleri devlet hakkında sosyal bir kuram geliştirmek için detaylı bir biçimde açıklar ve kuramlaştırır. Ancak bu nitelikler, açıkça, yeni-gerçekçiliğin sistem yapılarını önceden var olan bireylerin niteliklerinin dağılımına indirgediğinde somutlaştırdığı niteliklerdir. Dolayısıyla yeni-gerçekçilerin sistem yapılarını kavramsallaştırmaları devlet hakkında sosyal bir kuram geliştirmek için çok yetersizdir: sistem yapıları, eğer bu yapılar öncelikle yapanlar açısından açıkça tanımlanırsa, bu yapanları yaratamaz. Diğer bir deyişle, bireyi ontolojik olarak öncüllemenin sonucu şudur: bireyler sosyal ilişkiler sayesinde belirli nedensel nitelikleri haiz belirli yapan tipleri haline gelirler ve sosyal ilişkiler daima belirsiz ve kuramsallaşmamış olarak kalır.

Bu duruma bir cevap, Waltz'ın da yaptığı gibi¹⁴, devlet hakkında açık bir kuram geliştirmenin uluslararası ilişkiler hakkında sistemik kuramlar geliştirmeye bağlı olmadığını iddia etmektir. Ancak şurası açıktır ki, uluslararası ilişkilerin sistemik kuramlarını inşa etmek için bir tür devlet modeli gereklidir ve bu model bu kuramların içeriğini kuvvetle etkileyebilir. Bu yüzden sanayileşmiş devletlerin uluslararası ticaret açısından etkileşiminin yapısının “n-kışı” tarafından tekrarlanan bir Mahkûmun İkilemi (*Prisoner's Dilemma*) olduğunu ve dolayısıyla serbest ticaretin daima sorunlu olduğunu savunmak bu devletleri, çıkarlarını ve güçlerini açıkça anlamayı gerektirir. Böylece sorun, sistemik kuramları oluştururken bir devlet anlayışının gerekli olup olmadığı sorunu değildir (zaten gereklidir); sorun bu anlayışın gerçeklikle bir ölçüde uyuşan tutarlı bir önermeler dizisinde temellenen bir kuramı mı, yoksa basitçe sezgi veya ideolojide temellenen kuram-öncesi (*pre-theoretical*) varsayımları mı takip edeceği sorundur. Analitik uygunluk açısından avantajları ne olursa olsun ilkel terimlerle ilgili kuramsallaşmamış varsayımlara güvenmek, bizi etkileşim durumları ve etkileşimlerin (*interaction situations and leads*) belirli kavramsallaştırmalarını meşrulaştırma konusunda yetersiz bırakır; dolayısıyla sistemik kuram inşasında savunulamaz bir “sanki” yaklaşımıyla baş başa kalırız.¹⁵ Bu nedenle uluslararası ticarete devletlerin güçleri ve çıkarları, yani “oyunun kuralları” hakkında açık bir kuram olmadan bu oyunun, bazı yeni-

¹⁴ Kenneth Waltz, “Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics”, Robert Keohane, (der.), *Neorealism and Its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, s. 340.

¹⁵ Sosyal dünyanın “sanki” belirli şeyler doğruymuş gibi işlemesi varsayımı üzerine inşa edilen kuramların geçerliliği hakkındaki tartışma uzun bir tartışmadır; dolayısıyla benim böyle bir akıl yürütmenin “savunulamaz” olduğunu söylemem de, tabii ki, tartışmalıdır. Bu tartışmanın çerçevesi ilk olarak Milton Friedman'ın *Essays in Positive Economics*, Chicago, Chicago University Press, 1953 kitabındaki “The Methodology of Positive Economics” makalesinde tanımlanmıştır. Bu makale 1960'ların başında *American Economic Review* dergisinin sayfalarında Paul Samuelson ve diğerleriyle canlı bir tartışma başlatmıştır. “Sanki” akıl yürütmesinin Friedman'ın yeni ufuklar açan katkısını bilgilendiren bilimsel açıklamanın mantıksal ampirist kavramsallaştırmasıyla bile tutarsız olduğu yönünde ikna edici bir argüman için bkz. Terry Moe, “On the Scientific Status of Rational Models”, *American Journal of Political Science*, Cilt 23, Şubat, 1979, s. 215-43.

Marksistlerin de iddia ettiği gibi, saf bir işbirliği oyunundan ziyade, gerçekten bir Mahkûmun İkilemi olup olmadığı belirlenemez.¹⁶ Ve bu etkiye yönelik zorlayıcı bir delil olmaksızın başarısız bir tahminin sistemik kuramımızdan mı, yoksa oyunun (kuram-öncesi) kurallarının yanlış özelleştirilmesinden mi kaynaklandığını bilemeyiz. Diğer bir deyişle, bir devlet kuramı olmadan yeni-gerçekçilerin uluslararası ilişkilerin zorlayıcı sistemik kuramlarını oluşturma çabaları ciddi bir biçimde tehlike altındadır.

Bu sonuç yeni-gerçekçilerin devlet hakkında geliştirdikleri varsayımların (her ne kadar ben muhtemelen öyle olduğunu düşünsem de) yanlış veya yanlış yönlendiren varsayımlar olduğu anlamına gelmez – tıpkı bu varsayımların gerçeklikle müspet bir uyuma ile kuramsal temelden yoksun olduğu anlamına gelmediği gibi. Bunun sonucu, devletlerin “sanki” mesela güç ve refahı maksimize edecek şekilde davrandıklarını iddia etmeye yönelik bir eğilim ve uluslararası ilişkilerde güvenilir sistemik kuramlar inşa etme konusunda bu eğilimle örtüşen bir yeteneksizliktir. Waltz’ın devlet ve uluslararası ilişkiler kuramlarını birbirinden ayırmasına rağmen, eğer yeni-gerçekçiler bu sorunlardan kaçınmak isterlerse, en nihayetinde devlet ile ilgili bir sosyal kuram geliştirmek zorundadırlar; yani devleti kuramsal olarak “sorunsal” haline getirmeleri gerekir. Bu, dünyanın yaratıcı yapıları ve devletleri belirli nedensel güçleri ve çıkarları olan belirli tür yapanlar haline getiren iç siyasal ekonomi hakkında doğrudan kuramlaştırmaya yönelik bir çaba gerektirir. Yeni-gerçekçiler hâlihazırda toplumsal ilişkilerin örtülü bir kuramına sahiptirler (eğer öyle olmasaydı, devlet yapanlarına herhangi bir güç veya çıkar atfedemezlerdi); ancak devleti ontolojik olarak öncül tuttıkları sürece bu kuramı açık dolayısıyla da yanlışlanabilir hale getiremezler. Ancak, devletleri devlet olarak inşa eden sosyal ilişkiler potansiyel olarak gözlemlenemez ve devletlerin kendi niteliklerine indirgenemez olacağından, böyle bir kuramsal tutum değişikliği sistem yapılarının ve yapısal analizin bireysel ve ampirist olmayan bir anlayışını gerektirecektir. Bu, kapasitelerin dağılımından çok daha fazlasını ifade eden bir yapı anlayışı olacaktır.

Dünya-Sistemi Kuramı

Dünya-sistemi kuramı böyle bir yapı anlayışı önerir ve dolayısıyla en azından yapı ve yapısal analiz kavramsallaştırmaları çerçevesinde yeni-gerçekçilikten

¹⁶ Bildiğim kadarıyla hiçbir yeni-Marksist oyun kuramı dilini gelişmiş sanayileşmiş devletler arasındaki uluslararası ekonomik ilişkileri tanımlamak için kullanmamıştır. Ancak açıkça farklı kuramsal devlet anlayışları nedeniyle, yeni-Marksist yazarların bu ilişkileri merkantilist, dolayısıyla da siyaseten, kırılğan bir çerçevede algılamaları yeni-gerçekçilere nazaran daha az olasıdır. Örneğin bkz. Robin Murray, “The Internationalization of Capital and the Nation-State”, *New Left Review*, Cilt 67, Mayıs-Haziran 1971, s. 84-109 ve John Willoughby, “The Changing Role of Protection in the World Economy”, *Cambridge Journal of Economics*, Cilt 6, Haziran 1982, s. 195-211.

farklı ve ilerlemeci bir sorunsal olarak görülebilir. Ancak önemli bir açıdan dünya-sistemi kuramcıları yapan-yapı sorununa yeni-gerçekçi yaklaşımı tekrar ederler: Onlar da en azından örtülü olarak bir birimi öncüllerler, bu durumda bu, dünya sisteminin yapısıdır. Dünya sistemi kuramcıları daha sonra devlet veya sınıf yapanları gibi diğer varlıkları dünya sisteminin yapısının etkilerine indirgemeye çalışırlar. Bu stratejinin sonucunda dünya sistemi kuramcılarının dünya sisteminin yapısını somutlaştırdıklarını ve böylece yeni-gerçekçiler gibi prensipte bile onun temel niteliklerini açıklamaktan aciz olduklarını iddia edeceğim. Bir sosyal yapı “kendisini üreten eylemlerden analitik olarak bağımsız bir obje olarak ele alındığında” somutlaştırılmış olur.¹⁷ Böylelikle yapan-yapı sorununa getirilecek bir çözüm, sosyal yapıları, onları başlatan, yeniden üreten ve dönüştüren şeyin yalnızca insan eylemleri olduğunu tanımadan objeleştirdiğinde somutlaştırma yapmış olur. Somutlaştırmanın yapanların sosyal yapılarla olan ilişkisi için en azından dolaylı bir kavramlaştırma öngördüğünü vurgulamalıyım: yapıların, nedeni ne olursa olsun yapanların pasif olarak uyguladıkları yeniden üretici gereksinimleri vardır. Dolayısıyla somutlaştırmanın sorunu yapanların sosyal bilim kuramlarına kendi kendilerine ithali veya bu kuramlardan kendi kendilerine ihracıyla alakalı değildir (zira dâhil edilmelidirler), onların bu kuramlara ithalinin şartları ile alakalıdır.

Immanuel Wallerstein’in yapan-yapı sorununa getirdiği çözüm Louis Althusser’in yapısal Marksist çözümüyle aynı genel şekle, dolayısıyla da aynı güçlü ve zayıf yönleri sahiptir.¹⁸ Althusser’in “bütünün parçalara mutlak ontolojik öncüllüğü”¹⁹ konusundaki ısrarı gibi, Wallerstein’in yaklaşımının özünü, karşılaştırmalı veya uluslararası siyasal iktisattaki tek manalı analiz biriminin bütün dünya sistemi olduğu önermesinden müteşekkildir. Dahası, her iki yazar da “bütünlük”²⁰ kavramını ve söylemini ve oluşum kanunları tarafından bile onları oluşturan öğelere indirgenemeyen sosyal bütünler kavramını ve söylemini

¹⁷ Douglas Maynard ve Thomas Wilson, “On the Reification of Social Structure”, Scott McNall ve Gary Howe, (der.), *Current Perspectives in Social Theory*, Cilt 1, Greenwich, Conn., JAI Press, 1980, s. 287.

¹⁸ Yapan-yapı sorununa yapısal Marksist yaklaşım şu eserlerde tartışılmıştır: Louis Althusser ve Etienne Balibar, *Reading Capital*, London, New Left Books, 1970, s. 180-81 ve Steven Smith, *Reading Althusser*, Ithaca, Cornell University Press, 1984, s. 192-200. Ancak şurası söylenmelidir ki, dünya sistemi kuramı ve yapısal Marksizm arasında yapan-yapı ilişkilerinin algılanması açısından mevcut benzerliklere rağmen, kapitalist üretim sisteminin kavramlaştırılması gibi diğer konularda önemli farklılıklar görülmektedir. Örneğin bkz. Gary Howe ve Alan Sica, “Political Economy, Imperialism, and the Problem of World-System Theory”, McNall ve Howe, *Current Perspectives in Social Theory*, s. 235-86.

¹⁹ Smith, *Reading Althusser*, s. 177.

²⁰ Ancak bu ikisi bu terimin gerçek anlamı yani bütünlüklerin “açıklamacı” veya “yapılandırılmış” olup olmadığı üzerinde fikir ayrılığına düşerler. Bu farklılıklar için bkz. Michael Burawoy, “Contemporary Currents in Marxist Theory”, Scott McNall (der.), *Theoretical Perspectives in Sociology*, New York, St. Martins, 1979, s. 16-39, Harvey Kaye, “Totality: Its Application to Historical and Social Analysis by Wallerstein and Genovese”, *Historical Rejections*, Cilt 6, Kış 1979, s. 405-19.

kabul eder. Sonuç olarak Althusser gibi Wallerstein da “yapı”yı öncül bireylerin nitelikleri veya onlar arasındaki gözlemlenebilir ilişkiler açısından değil, yapısalcı veya yaratıcı terimlerle kavramlaştırır. Yani, sistem yapılarını önceden mevcut olan devletlere kapasitelerin dağılımı olarak tanımlayan yeni-gerçekçi tanımın aksine, dünya sistemi kuramcıları dünya sisteminin yapısını dünya ekonomisinin altta yatan düzenleyici ilkeleri ve özellikle devlet ve sınıf yapanlarını oluşturan ve yaratan uluslararası iş bölümü açısından tanımlar.²¹ Yapanların “yapan” olarak varlıkları ve kimlikleri ve dolayısıyla nedensel güçleri ve gerçek çıkarları, kapitalist dünya sisteminin bütünlüğü ile olan ilişkileri tarafından üretilir ve açıklanır. Dolayısıyla devlet yapanları dünya sisteminin yapısının *etkileridir*; tıpkı kapitalistlerin kapitalist üretim biçiminin yapısının etkileri veya kölelerin efendi-köle ilişkisinin yapısının etkileri olduğu gibi.

Dünya sistemi kuramının bu yaratıcı okuması “iç” ve “dış” ilişkiler arasında ontolojik ve açıklayıcı bir ayrım öngörürler.²² İç ilişkiler, varlıkların kimlikleriyle ilgili ilişkilere bağlı olduğu ölçüde varlıklar arasındaki elzem ilişkilidir. İç ilişkilerin standart örnekleri arasında baba-çocuk, efendi-köle ilişkileri sayılabilir; bu varlıkların hiçbiri diğerinin varlığı olmaksızın algılanamaz. Bu demektir ki, bir iç ilişki onu oluşturan elemanların etkileşimleri veya niteliklerine indirgenemez; buna karşılık, ilişkinin kendisi her bir varlığın temel niteliklerini ve böylece bu etkileşimin karakterini açıklar. Diğer taraftan, dış ilişkiler varlıklar arasındaki tesadüfi (*contingent*) ilişkiler veya etkileşimlerdir ve her biri diğeri olmaksızın var olabilir. Örneğin iki devletin savaşması veya barış imzalamaları gerçeği, devlet olarak onların kimliği için çok da önemli değildir. Dış ilişkiler, varlıklara etkileşimleri durumunda ne olduğunu açıklamak için önemlidir; ancak bu varlıkların temel niteliklerini açıklamaz.

Yaratıcı yapılar *bir dizi iç ilişkiden* müteşekkildir. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısı hakkında kuramlaştırmaya yönelik yaratıcı bir yaklaşım kabul etmek, devleti, uluslararası olayların salt kuramsallaşmamış *nedeni* olarak anlamaktan ziyade, dünya siyasal iktisadında diğer devletler ve sosyal formasyonlarla kurduğu iç ilişkilerin bir etkisi olarak anlamak demektir. Yani,

²¹ Benim dünya sistemi kuramının yapı kavramsallaştırmasını yaratıcı okumam ancak dünya sisteminin Wallerstein ve Terence Hopkins gibi kuramcılar tarafından temsil edilen “niteliksel” (ve bu noktada açıkça azınlık olan) ekolünün karakteristiğini yansıtır. Aslında niteliksel ve niceliksel dünya sistemi kuramcıları arasındaki son tartışma, yapısal analiz bilimsel realist ve ampirist ontoloji ve metodoloji kavramlaştırması arasında tek bir araştırma topluluğu içindeki oldukça açık gerilimin ilginç bir örneğidir. Bu tartışma için bkz. Richard Little, “The Systems Approach”, Steve Smith, (der.), *International Relations, British and American Perspectives*, Oxford, U.K., Blackwell, 1985, s. 71-91 ve Peter Taylor, “The Poverty of International Comparisons: Some Methodological Lessons from World-Systems Analysis”, Department of Geography, University of Newcastle-upon-Tyne, 1985.

²² Bu ayrımın faydalı tartışmaları için bkz. Bertell Ollman, *Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1976, s. 26-40 ve Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 53-55.

yeni-gerçekçiliğin bireyselci yaklaşımının aksine, yapısal kuramsallaşmaya yaratıcı yaklaşımın gücü şudur: böyle bir yaklaşım ilkesel olarak devlet ve sınıf yapanlarının nedensel güçlerini ve çıkarlarını açıklama ve bu varlıkları kuramsal ve ampirik olarak sorunsal haline getirme yeteneğine sahiptir.

Ancak yapısal analize yaratıcı bir yaklaşım sistem yapılarının somutlaştırılmasını gerektirmez. Dünya sistemi kuramcıları sadece belirli sosyal ilişkilerin kendilerinin parçası olan devlet ve sınıf yapanlarını oluşturduklarını ve indirgenemez olduklarını değil, aynı zamanda bu ilişkilerin bu yapanlardan analitik olarak bağımsız ve onlara ontolojik olarak öncül olduklarını iddia veya somut araştırmalarında ima ederken sosyal yapıları somutlaştırmaya başlarlar. Böyle bir görüş kendisini, dünya sistemi kuramcılarının devlet ve sınıf yapanlarını sistemik zorunlulukların pasif “taşıyıcısı” olmaktan fazla bir şey olarak algılamamakta Althusser’i takip etme yönündeki eğilimlerinde gösterir.²³ Bu eğilim ise kendisini devlet davranışının işlevci açıklamalarına güven duymada gösterir. Örneğin işlevselcilik (*functionalism*) dünya sistemi kuramcılarının genel savaşları doğrudan doğruya dünya sisteminin yeniden üretim gereklilikleri açısından açıklamalarında açıkça mevcuttur.²⁴ Bu gereklilikler savaşçı devlet çıkarlarına dönüştürülür (veya kendilerini dönüştürürler). Yine işlevselcilik dünya sistemi kuramcılarının sosyalist devletlerin yükselişini dünya sisteminin yeniden üretim gereklilikleri ile tutarlı bir biçimde açıklamalarında da açıkça mevcuttur.²⁵ Bu, devlet sistemi kuramcılarının bilinçli olarak dünya sisteminin yeniden üretiminin devlet yapanları olmadan meydana geldiğini savundukları anlamına gelmez – muhtemelen savunmayacaklardır. Ancak yine de birçok açıklamada dünya sisteminin gerçekte devletler tarafından yeniden kurulduğunu savunur görülmektedir; bu durum en azından somut araştırmalarda dünya sistemi kuramcılarının dünya sistemini bu sistemin bir seviyede devlet davranışından bağımsız işlediği şeklinde algıladıkları ve pratikte dünya sistemini somutlaştırdıkları anlamına gelmektedir. Bu sonuç istenmemiş olabilir ancak ben bunun kazara ortaya çıkmış bir sonuç olduğunu düşünmüyorum. Tam tersine, bu durum Wallerstein’in bütüncüllüğünün temel ilkesinin –bütünün ontolojik olarak parçalara öncüllüğü ilkesi– kaçınılmaz sonucudur.

²³ Bu eğilim dünya sistemi kuramının en azından erken çalışmalarının en ısrarla atıfta bulunulan eleştirilerinden biridir. Örneğin bkz. Robert Duplessis, “From Demesne to World-System: A Critical Review of the Literature on the Transition from Feudalism to Capitalism”, *Radical History Review*, Cilt 3, Sonbahar 1976, s. 3-41 ve Skocpol, “Wallerstein's World Capitalist System”.

²⁴ Christopher Chase-Dunn ve Joan Sokolovsky, “Interstate Systems, World-Empires and the Capitalist World-Economy: A Response to Thompson”, *International Studies Quarterly*, Cilt 27, Eylül 1983, s. 357-67.

²⁵ Christopher Chase-Dunn, “Socialist States in the Capitalist World-Economy”, Christopher Chase-Dunn (der.), *Socialist States in the World-System*, Beverly Hills, Sage Publications, 1982, s. 21-56.

Yapan-yapı sorununun yapısal çözümünün başlıca zayıflığı şudur: bu çözüm “yapısal talebe davranışsal uyumdan (*behavioral conformity to structural demands*) başka bir biçimde açıklayamadığı”²⁶ için, en nihayetinde derin yapıların bizzat kendisinin niteliklerini açıklayacak bir temel teşkil edemez. Örneğin dünya sisteminin üç farklı yapısal konuma (merkez, yarı-çevre, çevre) bölünmesi, kapitalizmin yeniden üretimi için işlevsel olabilir; ancak bu, neden sistemin bu özel yapıyı geliştirdiğini açıklayamaz veya bu yapının devamlılığını garanti edemez.²⁷ Dünya sistemi kuramcıları devlet ve sınıf yapanlığını pasif olarak kavramlaştırdıklarından dolayı tarihsel determinizme düşme eğilimindedirler; bu da diğer olası tarihsel gidişatı görmezden gelerek dolaylı olarak dünya sisteminin evriminin başka türlü gerçekleşmeyeceğini varsaymaya yol açar. Dünya sistemi kuramının yapan-yapı sorununa getirdiği çözümün sınırları ve ayrıca yapısal Marksizmle benzerlikleri, bu açıdan, Wallerstein’in feodalizmden kapitalizme geçiş gibi temel yapısal bir değişikliği açıklamasından daha açık değildir.²⁸ Wallerstein sistem yapılarının devlet ve sınıf yapanlarına ontolojik bağımlılığını dikkate almadan bu geçişi içkin kapitalist üretim şeklinin (*immanent capitalist mode of production*) teleolojik zorunlulukları ve dış şoklar çerçevesinde açıklamaya zorlanmıştır. Bu açıklama Robert Brenner’in, geçişi içsel sınıf çatışması ve yapısal şartlanmaların diyalektiği açısından tanımlayan az çok yapılanmacı yaklaşımına karşıttır.²⁹ Bu açıklama yapısal Marksistlerin bir üretim şeklinden diğer bir üretim şekline geçişi kuramsallaştırmalarında yaşadıklarına benzer zorlukları yansıtır.³⁰

Dolayısıyla dünya-sistemi kuramcıları yeni-gerçekçiler gibi öncül birimlerine, bu durumda dünya sisteminin yapısına *verili ve sorunsuz* olarak bakarlar. Bu bakış, bu kuramcıları sistem yapılarının işleyişini devlet ve sınıf yapanlarının faaliyetlerinden ayırmaya, diğer bir deyişle, sistem yapılarını devlet eylemlerinin durağan hatta işlevsel açıklamaları yoluyla somutlaştırmaya yönlendirir. Dünya sistemi, devlet ve sınıf yapanlarının tarihsel olarak tesadüfi,

²⁶ Derek Layder, “Problems in Accounting for the Individual in Marxist-Rationalist Theoretical Discourse”, *British Journal of Sociology*, Cilt 30, Haziran 1979, s. 150.

²⁷ Emil Durkheim *The Rules of Sociological Method*, Chicago, Chicago University Press, 1938 adlı eserinin 90. sayfasında tam da bu noktaya işaret etmektedir. Durkheim şöyle demektedir: “bir gerçeğin yararlı olduğunu göstermek, onun nasıl ortaya çıktığını veya neden öyle olduğunu açıklamak değildir. Hizmet ettiği kullanımlar onu nitelendiren özel nitelikleri varsayar, ancak onları yaratmaz. Bizim şeylere duyduğumuz ihtiyaç onlara varlıklarını sağlayamaz, onların özel doğasını da onlara sunamaz. Onların varlıklarını muhtaç oldukları şey başa türden bir nedendir”.

²⁸ Örneğin bkz. Wallerstein, *The Modern World-System I*, New York, Academic Press, 1974, özellikle bölüm 1.

²⁹ Örneğin bkz. Brenner, “The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism”, *New Left Review*, Cilt 104, Temmuz-Ağustos, 1977, s. 25-92.

³⁰ Örneğin bkz. Stephen Resnick ve Richard Wolff, “The Theory of Transitional Conjunctures and the Transition from Feudalism to Capitalism”, *Review of Radical Political Economics*, Cilt 11, Sonbahar 1979, s. 3-22, ve aynı konuda Herbert Gintis’in cevabı için bkz., “On the Theory of Transitional Conjunctures”, s. 23-31.

dolayısıyla da mütemadiyen sorunlu bir yaratım ve yeniden yaratımı olarak algılanmaz. Bence Wallerstein'in sonraki çalışmalarının yapan olma sorununa daha fazla önem vermesi bu zorluğun farkında olduğunu gösterir³¹ ve bu çabalar dünya sistemi kuramını Wallerstein'in daha önceki çalışmalarında ve belki de benim dünya sistemi kuramını betimlememde görülen aşırı işlevselcilikten uzaklaştırmaya yardımcı olur.

Aslında yeni-gerçekçilerin yaratıcı yapıları tamamen görmezden gelmelerinin aksine, dünya sistemi kuramcıları yapan-yapı sorununda yaratıcı yapıları ve devlet ve sınıf yaparı olmayı bütünleştiren bir çözüme varma ihtiyacının farkında gibi görünmektedirler. Böylece dünya sistemi kuramının yapan olma konusuna daha fazla odaklanmaya yönelik evrimi, bazı yönleriyle Nicos Poulantzas'ın sonraki çalışmalarında görülen yapısal Marksizm'in gelişimi ile paralellik arz eder.³² Ancak Poulantzas'ta olduğu gibi, yapan-yapı sorununa yapısal yaklaşımı karakterize eden katı bütüncüllük ve yapısal somutlamadan açıkça kurtulmaksızın, yapanlığın sistem yapılarıyla ontolojik ve açıklamacı bir değer eşitliğine nasıl getirildiğini görmek zordur. Ancak, sadece en azından yaratıcı yapıların varlığını ve açıklayıcı rolünü tanıdığı için, yapan-yapı sorununa dünya sistemi çözümü, yapılanmacı kurama yeni-gerçekçi çözümden çok daha yakındır.

Özet

Bu bölümde yeni-gerçekçi kuramın ve dünya sistemi kuramının “yapısal” açıklamayı anlayışları arasındaki önemli farkları tanımlamaya ve bu farklılıkları bu kuramların farklı sosyal ontolojilerine bağlamaya çalıştım. Ayrıca bu farklılıklara rağmen, yeni-gerçekçi ve dünya-sistemi kuramlarının yapan-yapı sorununa ortak bir temel yaklaşımı paylaştıklarını göstermeye çalıştım: Her iki kuram da ya yapanları ya da yapıları öncül birimlere dönüştürmeye çalışmaktadır ve bu durum her bir kuramı eşit derecede bu birimlerin niteliklerini açıklayamamaya ve böylece devlet eylemi hakkındaki kuramsal ve açıklamacı iddialarını meşrulaştıramamaya sevk etmektedir. Bu iddianın açık sonucu şudur: ne devlet yapanları ne de onları oluşturan iç ve uluslararası sistem yapıları, verili veya öncül birimler olarak algılanmalıdır; uluslararası ilişkiler kuramları her ikisi için de açıklayıcı bir güç kazandırabilmelidir. Bu belirli bir araştırma girişiminin bazı şeyleri öncül olarak alamayacağı anlamına gelmemektedir: bilimsel pratik bir yerlerden başlamak zorundadır. Ancak bu, bir araştırma girişiminde öncül olan şeyin diğerinde en azından potansiyel olarak sorunlu (veya fonksiyonun “bağımlı değişkeni”) olarak algılanması gerektiği,

³¹ Örneğin bkz. I. Wallerstein, *The Politics of the World-Economy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, s. 112-46.

³² *State, Power, Socialism*, London, Verso, 1978, ayrıca bkz. Bob Jessop, *Nicos Poulantzas: Marxist Theory and Political Strategy*, New York, St. Martins, 1985.

yani bilim adamlarının öncül birimleri hakkında *kuramlara* ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilerin genel kuramları olmaya yönelik aşikâr tutkularına rağmen, yeni-gerçekçi ve dünya sistemi kuramlarının bireyselci ve yapısalcı ontolojileri böyle kuramlar geliştirilmesini engellemektedir. Buna karşın, bu bireyselci ve yapısalcı ontolojiler yapan-yapı sorununa yapılanmacı yaklaşımı, hem devlet yapanları hem de sistem yapıları için gerek ontolojik indirgemecilik, gerekse somutlaştırmaya gitmeden kuramsal açıklamalar geliştirmemize izin verecektir.

Yapan-Yapı Sorununa Alternatif Bir Yaklaşım

Yapılanma kuramı yapan-yapı sorununa, yapanları ve yapıları karşılıklı olarak oluşan ve belirlenen varlıklar olarak kavramlaştıran ilişkiyel bir çözüm getirir. Bunun ne anlama geldiği birazdan daha açık hale gelecektir, ancak önce yapılanma kuramının bilimsel gerçekçilikteki felsefi temellerini ve bilimsel gerçekçiliğin bilim felsefesinde ampirizm ile mevcut tartışmasını irdelemek istiyorum. Konudan böyle bir sapma, sosyal bilimcilerin “bilim” kavramsallaştırmasındaki ampirist söylemin süregelen hegemonyasından ve şüphecilerin bu söylemi yapılanmacı kuramın yapısal kuramlaştırmaya yaratıcı yaklaşımını “metafizik” olarak karalamak için kullanması olasılığından dolayı benim tartışmam için önemlidir.³³ Ampirizme karşın bilimsel gerçekçilik prensipte bir ontolojiyi gözlemlenemez yaratıcı yapıları içerse bile “bilimsel” olarak adlandırılabilir. Bilimsel gerçekçilik toplum hayatı için böyle bir ontolojiyi (veya bu konuda yapan-yapı sorununa diğer bir çözümü) kontrol etmez, bu yapılanma kuramının ontolojisi için gerekli bir şarttır.

Bilimsel Gerçekçilik

Bilim toplumunun felsefesi, hâlihazırda, “bilim kuramı” olarak adlandırılabilir kavram üzerinde ampiristler ve bilimsel gerçekçiler arasında yapılan geniş çaplı bir tartışmanın ortasındadır.³⁴ Bu tartışmanın özünde hem doğal hem de sosyal

³³ Böyle bir reddediş eski bir bireyselci tutumdur; örneğin May Brodbeck’in metodolojik bireyselcilik ile “metafizik” bütüncülüğü yan yana koyduğu şu makalesine bakınız: “Methodological Individualisms: Definition and Reduction”, O’Neill, *Modes of Individualism and Collectivism*, s. 289-90. Daha yakın bir tarihte, “analitik Marksistler bu tartışmayı Marksist kuramın “mikro-esaslar” çerçevesinde yeniden oluşturulmasını teşvik etmek için diriltmişlerdir; bkz. Jon Elster, *Making Sense of Marx*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985, s. 3-8. Bu sonuncu bağlamda, bir grup bilimsel realistin Marksist kuramın en iyi olarak “bilimsel”den ziyade realist olarak algılanabileceğini savunması kayda değerdir; bkz. Russell Keat ve John Urry, *Social Theory as Science*, London, Routledge & Kegan Paul, 1982, s. 96-118 ve James Farr, “Marx’s Laws”, *Political Studies*, Cilt 34, Haziran 1986, s. 202-22.

³⁴ “Ampirist” ve “bilimsel realist” kavramları bu tartışmanın katılımcılarının kendilerini tarif etmek için kullandıkları etiketlerdir; bunların çoğu doğal bilim felsefecileridir. Bu konuda bazı önemli katkılar ve değerlendirmeler için bkz. Hilary Putnam, *Mathematics, Matter, and Method*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975; Bas van Fraassen, *The*

bilimlerin araştırma pratiklerinin ontolojisi, epistemolojisi ve rasyonel meşrulaştırmasıyla ilgili temel sorunlar mevcuttur. Bu tartışmayı bütün olarak değerlendirmek yerine, ben “katı” (*hardcore*) ampirist ve gerçekçi pozisyonların yapan-yapı sorununa ve özellikle yapılanma kuramına ilişkin iki konuda yaptığı karşılaştırmaya yoğunlaşacağım: 1) yaratıcı yapılar gibi gözlemlenemeyen varlıklara ontolojik statü atfedilmesinin meşruluğu ve 2) bilimsel açıklamanın ve nedensel iddiaların doğası. Eğer bu konulardaki gerçekçi varsayımlar okumaya göre istisna edilemez olarak görünüyorsa, bu varsayımlar öyle olduğu içindir: bilimsel Gerçekçiliğin temel iddialarından biri doğal ve daha az ölçüde sosyal bilimcilerin mevcut araştırma pratiklerini ampirizme göre daha iyi algıladıklarını ileri sürmesidir. Diğer bir deyişle, gerçekçiler neyin “bilimsel” olduğuna dair son karar merciinin filozoflar değil bilim adamları olduğunu varsayarlar. Bu, bilim adamlarının ne olduğu ve ne yapmaları gerektiğinin açık ve yapay bir yeniden inşası olan ampirist görüşle çelişir. Aslında yeni-gerçekçilerin ve dünya sistemi kuramcılarının en azından bazı nitelikler çerçevesinde “kapalı/gizli” (*closet*) bilimsel gerçekçiler oldukları iddia edilebilir.³⁵ Her ikisinin ampirist bir söylem içinde kalan net meta-kuramsal ifadeleri³⁶ ve dolayısıyla araştırma pratikleri bilimsel gerçekçi modelin metodolojik etkilerini takip etmez. Bu başarısızlık sosyal bilimlerin yeterince “bilimsel” olmadıkları için “olgunlaşmamış” olduğunu savunan eski davranışsalci (*behavioralist*) tartışmaya ironik bir dönüşü ifade eder: Bir gerçekçi, çözümün bir parçası olmaktan uzak bir biçimde esas sosyal bilimin üzerine konuşulduğu ampirist doğal bilim kavramsallaştırmasının onun kuramsal fakirliğinin *nedeninin* bir parçası olduğunu iddia edebilir.

Scientific Image, Oxford, Clarendon Press, 1980; Ian Hacking, *Representing and Intervening*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983; Richard Boyd, “On the Current Status of the Issue of Scientific Realism”, *Erkenntnis*, Cilt 19, Mayıs 1983, s. 45-90; Jerrold Aronson, *A Realist Philosophy of Science*, New York, St. Martins, 1984; Jarrett Leplin, (der.), *Scientific Realism*, Berkeley, University of California Press, 1984; Wesley Salmon, *Scientific Explanation and the Causal Structure of the World*, Princeton, Princeton University Press, 1984 ve Paul Churchland ve Clifford Hooker, (der.), *Images of Science: Essays on Realism and Empiricism*, Chicago, Chicago University Press, 1985.

³⁵ Yeni-gerçekçiler devlet çıkarlarının ve faydalarının devlet davranışını yaratan gerçek ancak gözlemlenemeyen mekanizmalar olduğuna inandıkları ölçüde bilimsel realist olarak görülebilirlerken, dünya sistemi kuramcıları dünya sisteminin yapısının yapanları yaratan gerçek ancak gözlemlenemeyen bir mekanizma olduğuna inandığı ölçüde realisttir.

³⁶ Yeni-gerçekçiliğin altında yatan bilim felsefesi ile ilgili benim bildiğim en açık ve en yeni tartışma Bruce Bueno de Mesquita'nın şu makalesi çevresindeki sempozyumdur: “Toward a Scientific Understanding of International Conflict: A Personal View”, *International Studies Quarterly*, Cilt 29, Haziran 1985, s. 121-36. Bueno de Mesquita'nın bilimsel açıklamanın temeli olarak potansiyel olarak gözlemlenemeyen nedensel mekanizmaların tanımlanmasından ziyade tümdengelimci analiz ve mantıksal kanıt üzerine vurgu yapması açıkça ampirist bir epistemolojik konumlanmayı gösterir. En azından dünya sistemi kuramının niceleyici ekole mensup kuramcılarının bilim felsefesi ile ilgili açık ifadeleri ampirist iddialara benzer bir güveni gösterir; örneğin bkz. Christopher Chase-Dunn, “The Kernel of the Capitalist World-Economy: Three Approaches”, Thompson (der.), *Contending Approaches*, s. 55-78

Ampiristler ve gerçekçiler arasındaki tartışmanın ilk ayağı gözlemlenemeyenlerin ontolojik statüsü üzerinedir. Ampiristler varlıkların, eğer en azından prensipte onları doğrudan doğruya duysal olarak deneyimleyemiyorsak, onların var olduğunu söyleme konusunda gönülsüzdürler ve bu meyanda “gerçeği deneysel olarak bilinebilenle eşitleme” eğilimindedirler. Bizim, kuarklar, faydalar (*utilities*) veya yaratıcı yapılar gibi gözlemlenemeyen varlıkların mevcudiyeti konusunda en fazla bilinmezci (*agnostic*) olarak kalmamız, bunun yerine bu varlıkları tanımlayan kuramsal kavramları ve bu kavramların “gerçekçi” olmaktan ziyade “araçsal” (*instrumental*) bir biçimde eklendiği kuramları yorumlamamız gerektiğini savunurlar.³⁷ Kuramlar ve kuramsal kavramlar deneyimi düzenlemek ve tahmin etmek için faydalı araçlardır, ancak bir “kaçınımcı çıkarımı” (*abductive inference*) meşrulaştırmak için yanlış varlıkları kullanmak gibi epistemik bir risk büyük ölçüde mevcuttur.³⁸ Dolayısıyla ampiristler aslında ontolojiyi epistemolojiye tabi kılar – *var olan şey* deneysel olarak bilinebilenin bir fonksiyonudur.³⁹ Ampiristlerin kaçınımcı çıkarımı reddetmelerine karşın, bilimsel gerçekçiler ilke olarak bu tür çıkarımların, eğer konu edilen varlık gözlemlenebilir etkiler üretebiliyorsa⁴⁰ veya bu varlığın güdümü gözlemlenebilir dünyada bir etki ile müdahalemize izin veriyorsa⁴¹ meşru olduklarını ifade etmektedirler. Böylelikle şehirleri yok edebilen nükleer silahlar üretebilmek için atomların (gözlemlenemez) içyapısı hakkında kuramlar kullanabileceğimiz gerçeği, gerçekçilerin bugün olduğu haliyle algıladığımız böyle yapılara inanmaları için iyi bir sebeptir. Bu tez yapılanma kuramında önemlidir, çünkü ampirizme karşın gözlemlenemez ve indirgenemez sosyal yapılardan bahsetmek bu görüşe göre bilimsel olarak meşrudur. İnsan yapanlar tarafından yönlendirilebilir veya gözlemlenebilir etkileri olduğu sürece ilkesel olarak gözlemlenemeyen sosyal yapıların “gerçekliği”nden anlamlı bir biçimde bahsedebiliriz. Diğer bir deyişle “yaratıcı yapı” metafizik bir kavram olmaktan ziyade (potansiyel olarak) bilimsel bir yapıdır.

³⁷ Araçsalcılık (*Instrumentalism*) ve daha genel olarak ampirizmin en yeni savunması için bkz. Van Fraassen, *The Scientific Image*.

³⁸ Kaçınımcılık aynı zamanda “retrodüksiyon” olarak da bilinir. Kaçınımcılık ile ilgili faydalı tartışmalar şu eserlerde bulunabilir: Nonwood Hanson, “Retroduction and the Logic of Scientific Discovery”, Leonard Krimerman (der.), *The Nature and Scope of Social Science*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1969, s. 73-83, ve Boyd, “On the Current Status of Scientific Realism”, özellikle s. 72-89. Sosyal bilimlerde kaçınımcı akıl yürütmenin (ve dolayısıyla bazı sosyal bilimcilerin bilimsel realistleri pratik ettiği yolundaki eski bir varsayımı destekler bir biçimde) sık rastlanmayan bir biçimde detaylı ve açık bir illüstrasyonu için bkz. Elinor Ostrom, “An Agenda for the Study of Institutions”, *Public Choice*, Cilt 48, No 1, 1986, s. 19

³⁹ Aronson, *A Realist Philosophy of Science*, s. 261

⁴⁰ Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 16

⁴¹ Hacking, *Representing and Intervening*; Thomas Cook ve Donald Campbell, “The Causal Assumptions of Quasi-Experimental Practice”, *Synthese*, Cilt 68, Temmuz 1986, özellikle s. 169-72.

Bilimsel gerçekçiler ortak olarak kaçınımcı çıkarımı ve daha genel olarak gözlemlenemeyenin ontolojik statüsünü savunmak için iki temel tartışmayı kanıt gösterirler.⁴² “Vazgeçilmezlik tartışmasının” (*indispensability argument*) savunucuları kuramsal kavramların gerçekçi yorumlamasının doğal ve sosyal bilimcilerin mevcut araştırma pratiklerini anlamlı hale getirmek için gerekli olduğunu savunurlar.⁴³ Fizikçiler kuarklarla ilgili testler yapmaz, sosyal bilimciler de eğer gözlemlenemez olmasına rağmen bu tür testlerin *gerçek* ve nedensel olarak etkili olmayacağını düşünürlerse, faydalar, üretim biçimleri ve varlıklar çevresinde testler yapmaz. “Mucize tartışmasının” (*miracle argument*) savunucuları ise sadece bilimsel gerçekçiliğin bilimsel pratikleri mantıksal olarak anlaşılabilir hale getirmek için gerekli olduğunu savunmakla kalmaz, aynı zamanda bilimin dünyayı kontrol etmedeki araçsal başarısını açıklamak için de gerekli olduğunu savunur.⁴⁴ Eğer olgun bilimsel kuramlar, en azından kısmen, gerçekliğin derin yapıları ile eşleşmeseydi, bilimin başarısı açıklanamaz bir “mucize” olurdu. Tabii ki, bu iki tartışma da güçleri için “olgun kuramlara” bağlıdır ve (her ne kadar mikro-ekonomik kuram ve Marksist kuram böyle bir statü için aday olabilse de) sosyal bilim bağlamında doğal bilim bağlamında olduğundan daha az ikna edici olabilirler. Ancak günümüze ulaşan sosyal bilimsel kuramların göreceli zayıflığı, bilimsel gerçekçilerin temel noktasını tehlikeye düşürmez: gözlemlenemeyen varlıkları gözlemlenebilir davranışları hesaplamak için kabul etmek iyi yerleşmiş ve tamamen meşru bir bilimsel pratiktir. Bu pratiğin kabulü herhangi bir varsayımın iyi bir varsayım olduğu anlamına gelmez; bilim adamları yine de ontolojik iddialarının geçerliliği için doğrudan veya dolaylı kanıtı ortaya sürmek zorundadırlar ve bu kanıt daima gözden geçirilebilir. Ancak aynı zamanda, bilim felsefecileri değil, bilim adamları bu kanıtın hakemleridirler.

Ampirist ve bilimsel gerçekçilerin ontoloji üzerindeki farklılıkları tartışmanın bir diğer ayağını ateşler; bu, bilimsel açıklamanın gereksinimleri ve doğası üzerinedir. Geleneksel olarak bilimsel açıklamanın iki rakip ideali vardır: ampirist veya “yasa koyan” (*nomothetic*) görüş, açıklamanın, bir fenomenin yasaya benzer bir düzenlilik altında *sınıflandırılmasını* içerdiğini savunur; gerçekçi veya “geri döndürücü” (*retroductive*) görüşte ise açıklama, fenomeni fiziksel olarak yaratan altta yatan nedensel *mekanizmaların* tanımlanmasını içerir.⁴⁵ Son yıllarda bilimsel gerçekçi görüşün yeniden doğuşu, açıklamanın

⁴² Alison Wylie, “Arguments for Scientific Realism: The Ascending Spiral”, *American Philosophical Quarterly*, Cilt 23, Temmuz 1986, s. 287-97.

⁴³ Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 22. Geoffrey Hellman, “Realist Principles”, *Philosophy of Science*, Cilt 50, Haziran 1983, özellikle s. 231-32.

⁴⁴ Örneğin bkz. Putnam, *Matter, Mathematics, and Method*; Boyd, “On the Current Status of the Issue of Scientific Realism”; Richard Schlagel, “A Reasonable Reply to Hume’s Skepticism”, *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 35, Aralık 1984, s. 359-74.

⁴⁵ Bkz. Ernan McMullin, “Two Ideals of Explanation in Natural Science”, Peter French et. al. (der.), *Causation and Causal Theories*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1984,

ampirist izahlarını destekleyen Hume'cu nedensellik modeline yönelik tekrarlayan saldırılarla örtüşür.⁴⁶ Hume'cu modelde, nedensel bir ilişki, belirli öncül şartlar ve kanunlara yönelik mantıksal gereksinim ilişkisine dayanan ve zamansal olarak birbirini izleyen gözlemlenebilir olayların "sabit birleşimidir".⁴⁷ Hume'cu görüşte, nedensel mekanizmaları deneyimleyemememiz, bizim doğrudan doğruya nedensel ilişkiye herhangi bir *doğal* gereksinim atfedebilmemizi engeller. Bilimsel gerçekçiler bu modeli eleştirmektedir, çünkü sabit birleşimler ve genellemeler onların kendi açıklamaları değildir. Bilimsel gerçekçiler bunun yerine doğru bir açıklamacı iddiada bulunmak için bir olayı doğal olarak gerekli hale getiren altta yatan nedensel mekanizmaların tanımlanmasının gerekli olduğunu savunurlar. Buradaki anlaşmazlık en nihayetinde kaçınımcı çıkarımın meşruiyetine bağlıdır. Gerçekçiler eğer gözlemlenemeyen varlıkların fiziksel düzenlemeler ve nedensel güçlerini açıklayabilirsek neden ve sonuç arasındaki doğal olarak gerekli ilişkilerin varlığı hakkında meşru bir kaçınımcı çıkarım yapabileceğimizi; böylelikle Hume'un nedensellik ile ilgili şüpheliğini aşabileceğimizi iddia etmektedirler.⁴⁸ Aslında gerçekçilerin nedensel mekanizmalara odaklanması ampiristlerin sabit birleşimlerini açıklama çabasıdır. Bu farklı nedensellik modelleri çok farklı bilimsel açıklama modelleri yaratır. Ampirist, gözlemlenebilir davranışları onlar hakkında genelleştirme yaparak açıklarken, gerçekçi gözlemlenebilir düzenlilikleri gerçekleştiren (genellikle gözlemlenemeyen) nedensel mekanizmaları onların muhtemel olarak nasıl çalıştığını göstererek açıklar. Diğer bir deyişle bilimsel gerçekçiye göre "neden-sorularına verilecek yanıt, nasıl ve ne sorularına verilecek yanıtları gerektirir."⁴⁹

s. 205-20, üç yollu tartışma için bkz Philip Kitcher, et. al., "Approaches to Explanation", *The Journal of Philosophy*, Cilt 82, Kasım 1985, s. 632-54.

⁴⁶ Rom Harre ve Edward Madden, *Causal Powers*, Totowa, N.J., Rowman and Littlefield, 1975; Salmon, *Scientific Explanation*; Schlagel, "Hume's Skepticism."

⁴⁷ Bu durum davranışsal sosyal bilimcilerin kanun benzeri düzenlilikleri keşfetmek için niceliksel analizden ziyade niteliksel analize ve nedensel mekanizmaları tanımlamak için kurama yaptığı vurguyu açıklar. Ampirist modelde (göreceli olarak) "sabit" birleşimler olmaksızın bilime sahip olamayız. Bu nedensel modelin sosyal bilimle ilişkisi çerçevesinde faydalı ve az çok realist bir eleştirisi için bkz. Daniel Hausman, "Are There Causal Relations among Dependent Variables?", *Philosophy of Science*, Cilt 50, Mart 1983, s. 58-81.

⁴⁸ Nedensellik hakkındaki bazı realist yorumlar, özellikle de Harre ve Madden'in yorumları Aristocu bir "özcülüğü" (*essentialism*) –yani gözlemlenebilir fenomenlerin esaretsiz ve müdahale edilemeyen "özler" (*essences*) açısından açıklamak– uygulamakla suçlanırlar; örneğin bkz. David Miller, "Back to Aristotle", *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 23, Şubat 1972, s. 69-78 ve Fred Wilson, "Harre and Madden on Analyzing Dispositional Concepts", *Philosophy of Science*, Cilt 52, Aralık 1985, s. 591-607. Ancak diğer realistler bu itirazın etkisinin, nedensel güçleri onların altında yatan fiziksel nitelikler ve sosyal ilişkiler açısından açıklayarak azaltılabileceğini vurgularlar; Schlagel, "Hume's Skepticism."

⁴⁹ Keat ve Urry, *Social Theory as Science*, s. 31.

Ampirist/gerçekçi tartışmanın bu özet değerlendirmesini bu tartışmanın yapılanma kuramı ve daha genel olarak sosyal bilimsel araştırma pratikleri üzerindeki etkileri ile ilgili üç hususu dile getirerek sonlandırmak istiyorum. Birincisi, bilimsel gerçekçilik belirli araştırma pratiklerinin diğer pratiklere karşın meşruiyetini belirtmekten ziyade, doğal ve sosyal bilimcilerin nasıl bir pratikte *bulduklarını* anlamlandırmaya çalışır. Kaçınım (*abduction*) ve gözlemlenemeyen nedensel süreçler ve varlıkların –bunlar ister kuarklar, ister faydalar, isterse üretim biçimleri olsun– fiili varsayımları, bilimsel araştırmalarda sürekli devam eder ve bilimsel gerçekçiler bu pratiği “bilimsel olmayan” şeklinde yazmakta bir anlam görmezler. Bu nedenle ki bu ikinci husustur, ampirizmden farklı olarak bilimsel gerçekçilik gözlemlenemeyen yaratıcı yapıları, yani kendi elemanlarını yaratan ve onlara indirgenemeyen yapıları bilimsel olarak anlamlandırabilir. Bu, bireyselciliğin arkasından dolaşan önemli bir motivasyon yaratır; yaratıcı farklılık hakkında yapısal kuramlaştırma ister istemez “metafizik” veya “bilimsel olmayan” bir nitelik taşır. Son olarak, her ne kadar doğal bilimsel pratiğinin protokol ve söyleminin doğrudan doğruya sosyal bilimlere çevrilmesi ile ilgili önemli sorunlar olsa da –Roy Bhaskar bunları “natüralizmin sınırları”⁵⁰ olarak nitelendirir– bilimsel açıklamanın gözlemlenebilir düzenlilikler hakkındaki genelleştirmelerden ziyade altta yatan nedensel mekanizmaların tanımlanmasında bulunduğu yönündeki temel realist tartışma sosyal bilimlere de uygulanır. Bu tartışmanın kabulünün sosyal eylemin açıklanmasında önemli etkisi vardır. Dahası daha provokatif bir şekilde bu fikir, sosyal bilimsel pratiğin “bilimsel” olabilmesi için “eleştirel” olması gerektiğini savunur. Bu makalenin geri kalanı, bu hususun doğası ve etkilerini özel olarak yapan-yapı sorununa yapılanmacı bir perspektif çerçevesinde ele alacaktır.

Yapılanma Kuramı

Bilimsel gerçekçilik sosyal bilimlerde yapısal kuramlaştırmaya yaratıcı bir yaklaşımın felsefi temelini sağlar ve böylece benim yapan-yapı sorunu tartışmasını başlattığım sosyal hayat hakkındaki sezgilerden birinin etkileri ile ilgili fikir yürütmenin temelini hazırlar: kapasiteler ve hatta insan yapanların varlığının *ister istemez* bir biçimde sosyal yapısal bağlamla alakalı olması, yani bunların insan sosyallüğinden *ayrılmaz* olması. Ancak bu fikrin etkileri en az iki biçimde anlaşılabilir –biri yapanları oluşturan sosyal yapıları somutlaştırır; diğeri bunu yapmaz. Daha önce dünya sistemi kuramının, yapan-yapı sorununa somutlaştırma ve determinizme yatkın bir yapısalcı yaklaşım kullandığını

⁵⁰ Belki de bu çeviriyi yapmanın en zor sorunları, sosyal bilimsel açıklamalarda insan motivasyonlarının ve kendi kendilerini anlamalarının rolü ve sosyal hayatta nedensel “mekanizmalar” nosyonunun belirsizliği ile ilgilidir. Sosyal bilimlerde naturalizmin sınırları ile ilgili olarak bilimsel realistler arasındaki en yeni tartışmalardan biri için bkz. Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, ve Keat ve Urry, *Social Theory as Science*, özellikle ek kısmı.

belirtmiştim. Yapılanma kuramı, yapısal somutlaştırmayı önlemek için yaratıcı yapıların insan yapanların pratiklerinden ve kendi kendilerini algılamalarından analitik bir biçimde ayrılmasını önlemek üzere, açıkça kavramsal ve metodolojik adımlar atarken, yapısalcılığın yaratıcı ve ilişkisel boyutlarını korumaya çalışır.

Bu tartışmaya yapılanma kuramının bir kuram olarak ne ile alakalı olduğu hakkında bazı yorumlar yaparak başlamak faydalı olacaktır; Yapılanma kuramı sosyal dünyanın özünden ziyade analizi ile ilgili olduğu için “özcül” bir kuramdan çok “analitik” bir kuramdır.⁵¹ Yapılanma kuramı sosyal dünyada ne tür varlıkların mevcut olduğu ve bunların ilişkilerinin nasıl kavramsallaştırılabileceği yolunda fikir yürütür; böylelikle gerçek dünyadaki toplumsal sistemler hakkında düşünmek için kavramsal bir çerçeve veya bir meta-kuram sağlar. Ancak verili herhangi bir somut sosyal sistemde ne tür özel yapanların veya yapıların beklendiği konusunda bir fikir vermez. Demek ki, yapılanma kuramı yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramı ile doğrudan doğruya rekabet etmez; ancak bunun yerine onların yapan-yapı sorununa bireyselci ve yapısalcı yaklaşımlarıyla, yani onların sosyal ontolojileriyle rekabet eder. Ancak bir sosyal ontoloji olarak yapılanma kuramının gerçek dünyadaki sosyal sistemler hakkındaki özcül kuramların potansiyel içerikleri ve sosyal bilimcilerin bu sistemleri çalışırken kullanmak durumunda oldukları metodoloji üzerinde etkileri vardır. Bu etkiler sosyal araştırma için bir araştırma gündemi tanımlarlar. Dördüncü bölümde yeni-gerçekçilik ve dünya-sistemi kuramının bu araştırma gündemi ile nasıl ilişkilendirildiğini gösterecek ve çağdaş uluslararası ilişkiler araştırmalarında bu karşılaştırmadan doğan bazı boşlukları belirteceğim.

“Yapılanma kuramcıları” grubu yapılanma kuramının özcül olarak tanımlanmış (*substantively defined*) bir kuram olmaktan ziyade kavramsal bir yaklaşım olma niteliğini korurken, oldukça farklıdır ve aslında bu şekliyle yalnızca yapılanmacı sorunsalın dışından gözlemlenebilir. Örneğin Thrift, bunların çoğunun (belki de bu tanım Giddens’a ait olduğu için)⁵² yapılanmacı etiketine muhtemelen karşı çıkacak olmalarına rağmen beş sosyal kuramcıyı (Philip Abrams, Roy Bhaskar, Pierre Bourdieu, Anthony Giddens ve Derek Layder) yapılanmacı olarak niteler. Ancak bu yazarlar aralarındaki farklılıklara rağmen yapılanmacı araştırma programının “özü” olarak tanımlanabilecek dört temel analitik hedef konusunda uzlaşmaya varmışlardır.⁵³

⁵¹ Ira Cohen bu özel ayrımı şu makalesinde yapmaktadır: “The Status of Structuration Theory: A Reply to McLennan”, *Theory, Culture, and Society*, Cilt 3, No 1, 1986, s. 123-34. Nigel Thrift de yapılanmacı kuramın bir kuramdan ziyade bir meta-kuram olduğunu savunarak benzer bir yaklaşım getirmektedir. “Bear and Mouse or Bear and Tree? Anthony Giddens' Reconstitution of Social Theory”, *Sociology*, Cilt 19, Kasım 1985, s. 609-23.

⁵² Thrift, “On the Determination of Social Action in Space and Time”, s. 30

⁵³ Aynı kaynaktan uyarlanmıştır, s. 28-32.

1) Bireyselcilere karşı yapanları yaratana indirgenemeyen ve potansiyel olarak gözlemlenemeyen sosyal yapıların gerçekliğini ve açıklama yolundaki önemini kabul ederler.

2) Yapısalcılara karşı işlevselciliğe karşı çıkarlar ve “insan kasıtlılığı ve motivasyonunu hesaba katabilecek olan pratik akıl ve bilincin kuramına duyulan ihtiyacı” vurgularlar.⁵⁴

3) Bu karşıtlıklar yapanları ve yapıları “diyalektik bir sentezde” birleştirerek uzlaştırılır; bu, hem bireyselciliğin hem de yapısalcılığın karakteristik niteliği olan birinin diğerine baskın olması sorununu ortadan kaldırır.⁵⁵

4) Son olarak sosyal yapıların mekansal ve zamansal yapılardan ayrılamayacağını ve zaman ve mekanın doğrudan ve açık bir biçimde kuramsal ve somut sosyal araştırmaya dâhil edilmesi gerektiğini savunurlar.⁵⁶

Aşağıdaki tartışma bu noktaları öncelikle sosyal yapıların, daha sonra yapanların doğasını, en son olarak da bunlar arasındaki ilişkiyi tartışarak ele alacaktır. Benim analizim temelde bu beş kuramcı arasında bilimsel gerçekçi yönelimini en açık biçimde gösteren Bashkar’ın çalışmalarına dayanmaktadır.⁵⁷

Yapılanma kuramcıları tıpkı yapısalcılar gibi “yapıyı” içsel olarak birbiriyle ilişkili elemanlardan müteşekkil yaratıcı şartlar çerçevesinde tanımlayarak başlarlar.⁵⁸ Sosyal yapının elemanları yapanlar, pratikler, teknolojiler, alanlar – kısacası bir sosyal organizasyon içerisinde bir yer kaplayan herhangi bir şey–

⁵⁴ Thrift, “On the Determination of Social Action in Space and Time”, s. 30

⁵⁵ Bu sentez yapı ve ajanlığı somut durumlarda birbirine bağlayabilecek arabulucu kavramlar geliştirmeyi gerektirir ve bu haliyle yapılanma kuramcıları arasındaki anlaşmazlığın muhtemelen temel kaynağıdır. Ancak bu bağ ister bir “durum-pratiği sistemi”, ister bir “habitus”, isterse bir “sistem-kurum” bağlantısı tarafından kurulsun, hepsi de somut araştırmanın aynı kuramsal işlevine hizmet ederler, yani ajanları ve yapıları karşılıklı olarak birbirini etkileyen ontolojik ve açıklamacı rollere bağlamaya yararlar.

⁵⁶ Bu nokta sosyal bilimciler için konularının tarihsel ve coğrafi bağlamı konusunda hassas olmaktan çok daha törenselle bir nasihat: özcül “sosyal kuramlar *başlangıçtan itibaren* sosyal yapıların zaman-mekan inşası hakkında olmalıdırlar”. (Thrift, “On the Determination of Social Action”, s. 31, italikler metnin orijinalinden alınmıştır.)

⁵⁷ *Profiles and Critiques in Social Theory*, Berkeley, University of California Press, 1982 adlı eserinin on dördüncü sayfasında Giddens bilimin gerçekçi kavramsallaştırmasını kendisinin de kabul ettiğini belirtir; ancak onun gerçekçiliği genellikle Bashkar’ınkine göre daha az açık ve etkisi daha fazla azaltılmıştır. Ancak tartışmanın Giddens’tan daha ziyade Bashkar’a dayanarak yapılmasının daha önemli bir sebebi, Giddens’in sosyal yapıları bir dizi gerçek, fakat gözlemlenemeyen iç ilişki olarak değerlendirmekten ziyade kurallar ve kaynaklar olarak değerlendiren daha zayıf kavramsallaştırmasıdır, bu kavramsallaştırma etkileri bakımından son tahlilde iradeci bir kavramsallaştırma değildir. Örneğin bkz. Alex Callinicos, “Anthony Giddens: A Contemporary Critique”, *Theory and Society*, Cilt 14, Mart 1985, s. 133-66.

⁵⁸ Örneğin bkz., Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, özellikle s. 47-56; Peter Manicas, “The Concept of Social Structure”, *Journal for the Theory of Social Behavior*, Cilt 10, Temmuz 1980, s. 65-82; Keat ve Urry, *Social Theory as Science*, s. 121; Andrew Sayer, *Method in Social Science: A Realist Approach*, London, Hutchinson, 1984, s. 80-87.

olabilir. Bu elemanların içsel olarak birbirleriyle ilişkili olması gerçeği, onların yapı içindeki pozisyonlarından bağımsız bir biçimde tanımlanamayacakları, hatta anlaşılacakları anlamına gelir. Bu nedenle uluslararası sistem yapılarını dışsal olarak birbiriyle ilişkili ve önceden var olan devlet yapılarından müteşekkil gören yeni-gerçekçi tanıma karşın, devlet sistemine yapılanmacı bir yaklaşım, devletleri bireyselciliğin (egemenlik) ve belki de nüfuz etmenin (etki alanları) iç ilişkileri tarafından yaratılmış veya oluşturulmuş gibi gören ilişkişel şartlar içinde görecektir. Diğer bir deyişle, devletler bireyselleştirilmiş ve nüfuz edilmiş siyasal otoritelerin küresel yapısındaki konumlarından ayrı olarak algılanmaz. Bununla beraber, bir sosyal yapıyı oluşturan iç ilişkilerin doğası ve yapılandırması, elemanlarının bir dizi olası dönüşüm ve bileşimlerini tanımlar. Bir dizi *olası* dönüşüm olarak sosyal yapılar, tanım gereği, verili bir somut bağlamda gözlemlenen yapı elemanları arasındaki ilişkilere *indirgenemez*. Yapılar elemanların verili bileşimlerini ve örneklemelerini olası kılar, ancak herhangi bir özel göstergenin mevcudiyeti ile tükenemez.

Yapılanma kuramcıları, sosyal yapılar yapanları ve davranışlarını (bu davranışları mümkün kılması açısından) yarattıkları ve sosyal yapıların gözlemlenebilir etkileri olduğu için, her ne kadar muhtemelen gözlemlenemez olsalar da, bunların gerçek varlıklar olduğunu potansiyel olarak iddia edebileceğimiz yolundaki bilimsel gerçekçi tezi savunurlar. Bu tez bir sosyal yapının var olduğunu ne zaman meşru bir biçimde iddia edebileceğimiz konusunu gündeme getirir. Kaçınımcı çıkarımın temel zayıflığı dairesel akıl yürütme (*circular reasoning*) ve kendi kendini onaylama tehlikesidir; biz bir yapının, ilk olarak yapı için konumlandığımız gözlemlenen etkileri olduğu için var olduğunu iddia ederiz. Bence bu zayıflık sosyal bilimde Marksist ve diğer yapısalcı kuramların ilke olarak “yanlışlanamaz” olduğunu iddia eden başlıca (*mainstream*) sosyal bilimcilerin sıklıkla duyulan şikâyetlerinin altında yatar. Bu soruna uygun bir cevap, yapının ekseninden uzaklaştığı⁵⁹ belirli gözlemlerden *bağımsız* varlığı ve çalışması için kanıt bulmak ve sosyal sistemlerin radikal açıklığını anlamak ve kontrol etmek için çalışmaktır.⁶⁰ Elbette bu *doğal* bilimsel pratiğin ne hakkında olduğudur: bilim adamları gözlemlenebilir bir fenomenden, kabul edilen varlık veya nedensel mekanizmaya yönelik geriye doğru çalışırlar ve daha sonra *kapalı* sistemlerde bağımsız olarak çıkarımın meşru olup olmadığını belirlemek için testler geliştirmeye çalışırlar. Açıkçası bu tür bir bağımsız kanıtı

⁵⁹ Keat ve Urry, *Social Theory as Science*, sonsöz.

⁶⁰ Açık bir sistem değişmeyen sabit birleşimler içermeyen bir sistemdir. Her ne kadar açık sistemlerin karmaşıklığı ve açık uçluluğu sosyal bilimsel iddiaların kesin testlerinin olasılıklarını sınırlandırıyor da (bkz. Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 164-65) bu sorun yalnızca gözlemlenemeyen varlıklara atıfta bulunan kuramları olumsuz etkilemez. Açık sistemlerin bazı durumlarda nasıl göreceli olarak kontrol edilen testlere izin verdiği şekilde çalışıldığı hakkında ilginç ve açıkça realist olan bir tartışma için bkz. Cook ve Campbell, “Quasi-Experimental Practice.”

sosyal bilimlerde elde etmek daha güçtür, ancak bu sosyal davranışı anlamak için gözlemlenemez yapıları ve nedensel mekanizmaları kullanmak gibi basit bir fikri geçersiz kılmaz. Aslında, bireyselcinin yaratıcı yapıları “metafizik” olarak adlandırarak reddi açısından, yaratıcı yaklaşımın, birey seviyesindeki niteliklerin dağılımı olarak tarif edilebilecek bireyselci tanımdan ziyade matematik ve doğal bilimlerdeki yapı kavramsallaştırmasına daha yakın olması ironiktir.⁶¹

Buraya kadar yapılanmanın yapı algısı yapısalcının yapı algısıyla aynıdır. Her ikisi de yapıyı, bileşimsel kavramlar (*combinational terms*) çerçevesinde, elemanlarını ve onların olası dönüşümlerini “yaratan” indirgenemez varlıklar olarak algırlar. Ancak yapılanma kuramcıları yapısalıcılardan sosyal yapıların doğal yapılardan en az iki noktada farklı oldukları ve bu farklılıkların yapısalcılığın sosyal yapı niteliklerinin somutlaştırılmasından kaçınılmasında son derece önemli olduğunu anlaması hususunda ayrılır. İlk farklılık “sosyal yapıların, doğal yapıların aksine, hükmettikleri eylemlerden bağımsız olarak var olamayacaklarıdır.”⁶² Doğal bir yapının elemanlarının, davranışlarından ayrı bir varlığı olduğunu söylemek anlamlıyken, sosyal yapılar ancak yapanların pratikleri tarafından desteklenebilirler. Örneğin devlet sisteminin derin yapısı, ancak devletlerin bazı belirli pratiklerinin performansı ve belirli kuralların tanınması yoluyla var olur; eğer devletler bu performansların tanınmasına son verirse bu haliyle inşa edilmiş olan devlet sistemi otomatik olarak ortadan kalkar. Demek ki, sosyal yapılar doğal yapıların aksine ontolojik olarak (her ne kadar onlara indirgenemeseler de) elemanlarına bağımlıdırlar. İkinci farklılık “sosyal yapıların doğal yapıların aksine yapanların kendilerinin faaliyetlerinde ne yaptıklarının algısından bağımsız olarak var olamamasıdır”.⁶³ Diğer bir deyişle, sosyal yapılar başından beri yapanların eylemlerine getirdikleri anlamlandırmalar ve nedenlerden ayırlamadıkları ölçüde söylemsel bir boyuta sahiptir. Bu söylemsel nitelik, yapanların eylemlerinin yapısal öncüllerini ve etkilerini anlamayabilecekleri için sosyal yapıların yapanların ne yaptıklarını düşünmelerine indirgenmesi anlamına gelmez. Ancak sosyal yapıların varlığı ve

⁶¹ Matematikte yapı kavramının tanımı için bkz. Marc Barbut, “On the Meaning of the Word ‘Structure’ in Mathematics”, M. Lane (der.), *Structuralism: A Reader*, London, Jonathan Cape, 1970; Michael Resnick, “Mathematics as a Science of Patterns: Ontology and Reference”, *Nous*, Cilt 15, Kasım 1981, s. 529-50, ve Stewart Shapiro, “Mathematics and Reality”, *Philosophy of Science*, Cilt 50, Aralık 1983, s. 523-48. Buna karşın modern fizik yapı kavramı için açık bir biçimde kombinasyoncu ve olasılıkçı olan grup kuramı (ikili sistemlerin matematiksel kuramı, üzerinde temellenir. Ancak şurasını belirtmeliyim ki, her ne kadar yapının sosyal ve doğal bilimler tarafından kavramsallaştırılmasındaki benzerliği vurgulasam da sosyal bilimin sosyal fizik olduğunu iddia etmiyorum. Sadece sosyal bilimlerde belirli bir tür düşünüş ve açıklamayı, bu tür düşünüş ve açıklamanın doğal bilimleri de işgal ettiğini vurgulayarak meşru hale getirmeye çalışıyorum.

⁶² Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 48-49; doğal ve sosyal yapılar arasındaki farklılıklar için ayrıca bkz. Giddens, *Studies in Social and Political Theory*, London: Hutchinson, 1977, s. 118-19.

⁶³ Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s. 48-49.

işleyişinin insanların kendi kendilerini anlamalarına bağlı olduğu ve ayrıca sosyal yapıların nedensel etkinliklerini yalnızca pratik bilinç ve faaliyet aracılığı ile kazandığı anlamına gelir.

Sosyal yapılar nasıl ontolojik olarak yapanların kendi kendilerini anlamlandırmalarına ve pratiklerine bağlıysa ve dolayısıyla bunlar tarafından yapılandırılıyorsa, bu yapanların nedensel güçleri ve çıkarları da yapılar tarafından oluşturulmakta ve dolayısıyla açıklanmaktadır. Yapanları oluşturan yapılar iki farklı türdedir: dışsal veya sosyal yapılar ile içsel veya örgütsel yapılar. Her bir tür ayrı bir nedensel güç dizisini ve yapanların çıkarlarını açıklamaktadır –sırasıyla sosyal ve yerleşik (*intrinsic*) güçler ve çıkarlar. Böylelikle tüm yapanlar iç örgütsel yapıları veya “anatomilerine” bağlı olarak üç yerleşik yetenek veya güce sahiptir.⁶⁴ 1) davranışlarının nedenlerini ortaya koyabilmesi anlamında eylemleri hakkında (her ne kadar kusurlu da olsa) kuramsal bir anlayışa sahip olmak; 2) davranışlarını dönüşlü bir biçimde izlemek ve potansiyel olarak uyarlamak; 3) karar vermek. Bu nedensel güçler yapanları doğal yapıları kapsayan akıllı olmayan elemanlardan ayırır ve devletler bir amaç tarafından yönlendirilen faaliyet birimleri olarak değerlendirildikleri ölçüde, bu tanıma göre yapan olarak kabul edilebilirler. Ancak iç örgütsel yapılar yapanların subjektif olarak tanımlanan çıkarlarını açıklamak için ayrıca önemlidir. Örneğin devletin bireysel ve örgütsel karar verme patolojileri yetkin devlet pratiklerinin sosyal yapısal veya objektif zorunluluklarının –yani bir devletin “gerçek çıkarlarının”– subjektif çıkarlara ve mevcut performansına nasıl dönüştürüleceğinin belirlenmesi açısından önemli olabilir.⁶⁵

Ancak yapanların iç örgütsel yapılarının önemi, diğer nedensel güçleri ve gerçek çıkarlar, eklemledikleri dışsal veya sosyal yapısal bağlama bağlıdır ve yalnızca onlar tarafından açıklanabilir. Örneğin yeteneklerin nedensel güçleri (örneğin sermaye yatırımı yapmak veya sermaye stoklarını eritmek, işgücü fazlası çıkarmak) ve gerçek çıkarları (karlarını maksimize etmek ve benzeri çıkarlar) kapitalist üretim biçiminin bir kapitalistin kapitalist olarak çıkarlarını ve durumunu tanımlayan düzenleyici ilkelerinin bir fonksiyonudur. Benzer bir biçimde, devletin nedensel güçleri –belirli bir arazide kaynaklar ve şiddet potansiyeli üzerinde kontrol tesis etmek, hukuki zorlamadan bağımsız olarak

⁶⁴ Giddens'tan uyarlanmıştır. *The Constitution of Society*, s. 5-6.

⁶⁵ Yapılanma kuramcılarının sosyal bilimsel açıklamalarda çıkarların rolü ve doğası konusunu kararlı bir biçimde ele almadıkları. Her ne kadar materyalizme daha yatkın olan yapılanma kuramcılarının bazıları çıkarların açıklayıcı kullanımını tamamen reddedebilse de, ben onların yapan-yapı çerçeveleri ile ilgili olarak en azından “subjektif” ve “gerçek” çıkarlar arasında örtülü bir ayrım öngördüklerini düşünmeye eğilimliyim. “Çıkar” kavramının farklı kavramlaştırmaları ve çıkarları açıklamanın zorlukları için en iyi değerlendirme muhtemelen halen William Connolly'nin “Interests in Politics” makalesidir. Bu makale için bkz. William Connolly, *The Terms of Political Discourse*, Princeton, Princeton University Press, 1974, s. 45-84.

uluslararası çevrede faaliyet göstermek ve benzeri- öncelikle devlet olduğu için iç ve uluslararası sosyal yapılar tarafından kendisine tevhah edilmiştir. Bu yapısal ilişkiler devletleri olduğu gibi tesis eden devletlerarası sistemin düzenleyici ilkeleri (örneğin egemenlik, nüfuz etme) kadar genel olabilirler veya güç dengesi gibi, belli bazı devletleri tanımlayan somut uluslararası sistemlerin daha yerleşmiş düzenleyici ilkelerini içerebilirler. Böylelikle bir güç dengesi sisteminde “dengeleyici” veya kapitalist dünya ekonomisinde bir merkez devlet (*core state*) kendi sosyal yapısal konumundan kaynaklanan belirli güçler, sorumluluklar ve çıkarlara sahiptir.⁶⁶ Yani sosyal yapılar devletlerin varlıklarını ve eylemlerini tesis ederler; aslında sosyal yapılanma ilkeleri olmaksızın uluslararası ilişkilerin “devletler”, “devlet güçleri”, “dış politika” vb. temel yapı taşları hakkında anlamlı bir açıklama yapılamaz. Diğer bir deyişle, uluslararası ve içyapılar devletlerin etkileşim içinde oldukları (bizzat devlet yapanlarını içermek üzere tanımlanan) “oyunun kurallarını” yaratırlar.

Böylece yapılanma kuramı, yapanları ve yapıları karşılıklı olarak birbirini inşa eden ancak ontolojik olarak birbirinden farklı varlıklar olarak kavramlaştırır. Bir anlamda her biri diğerinin bir etkisidir; her biri “birbirlerini belirlemektedirler”. Sosyal yapılar bilerek veya bilmeyerek yapılan insan eylemlerinin sonucudur; tıpkı bu eylemlerin indirgenemez yapısal bir bağlam tarafından önceden öngörülmesi veya aracılık etmesi gibi. Yapan-yapı ilişkisinin bu şekilde ortaya konması, her birinin başından beri ontolojik olarak bir diğerine bağımlı olarak kavramlaştırılması, yapanları olduğu gibi tanımlayan iç ilişkiler çerçevesinde kavramlaştırılması ve sosyal yapıların da ancak yapanların ve onlar tarafından yaratılan pratiklerin sayesinde var oldukları şekilde kavramsallaştırılması ile mümkün olmuştur. Bu Giddens’in “yapının ikiliği” (*duality of structure*) kavramıyla kastettiği şeydir, buna göre “sosyal sistemlerin yapısal nitelikleri bu sistemleri oluşturan pratiklerin hem aracı hem de sonucudur.”⁶⁷ Bu nedenle yapılanma kuramı bireysellik ve yapısalcılığa nazaran sosyal kuramda yapı ve yapanlığı daha büyük bir denge içinde tanımlamaya çalışmaktan daha fazlasıdır. Yapılanma kuramının sosyal ontolojisi, yapanların ve sosyal yapıların temel niteliklerini onları birbirine bağımlı kılarak radikal bir biçimde yeniden tanımlamaktadır ve ancak bu yeniden tanımlama sayesinde bireysellik ve yapısalcılığın indirgemeci ve somutlaştırmacı niteliklerinin “hatalarından” kaçınmak mümkün olur. Bir sonraki bölümde belirteceğim üzere, yapılanma kuramında yapan ve yapıların ontolojik ve kavramsal bağımlılığının sosyal faaliyeti açıklamakta önemli etkileri vardır. Genel olarak belirtmek gerekirse bu bağımlılık bizi yapanların ve yapıların sosyal fenomenlerin üretiminde aynı zamanda müdahil olduklarını görmeye zorlar.

⁶⁶ Güç dengesi kavramının felsefi gerekçesi ile olmasa bile özü itibarıyla tutarlı bir tartışması için Ashley’in “The Poverty of Neorealism” makalesini öneririm, s. 276-279.

⁶⁷ Giddens, *Central Problems in Social Theory*, s. 69

Bashkar'ın deyişle: "Böylelikle toplum insan yapanlığının şartsız yaratımı değildir (*voluntarizm*), ancak ondan bağımsız da var olamaz (somutlama). Ve bireysel faaliyet ne sosyal formları tamamen belirler (bireysellik) ne de tamamen onlar tarafından belirlenir (*determinizm*)."⁶⁸

Uluslararası İlişkiler Kuramı Açısından Etkiler

Yapılanma kuramı ile ilgili olarak şu ana kadar yapılan tartışma onun sosyal ontolojisine, birey yapanlar ve örgütsel yapanlar ile sosyal yapıların doğasının ve ilişkilerinin kavramsallaştırılması üzerinde odaklanmıştır. Her ne kadar yapılanma kuramı kendi başına belirli uluslararası sistem yapıları veya devlet eylemlerinin nedenleri hakkında iddialar veya hipotezler yaratmasa da, gerçekçi/yapılanmacı sorunsalın uluslararası için hem epistemolojik hem de teorik etkileri bulunmaktadır. Böylece, bir taraftan yapılanma kuramının sosyal ontolojisi devlet eylemlerini açıklarken kullandığı yaklaşımı sınırlandırır. Bu fikir bilimsel gerçekçilerin ampirizmin de karakteristik niteliği olan ontolojinin epistemolojiye bağımlı olmasını tersine çevirme ve bunun yerine bilimsel açıklamaları varlıkların nedensel nitelikleri ve doğalarına bağımlı kılma çabaları ile tutarlıdır. Ancak açıklamaların şekli ile ilgili bu genel ilginin ötesinde yapılanma kuramı özsel uluslararası ilişkiler kuramlarının içeriğini de etkiler veya daha açık bir biçimde söylenirse yapılanma kuramının bu kuramların altında yatan araştırma gündemlerinin doğası ve kapsamı üzerinde de etkileri vardır. Yapılanma kuramı özellikle yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramlarının, uluslararası sistemin yapısı ve dinamikleri ile ilgili önemli anlayışlar getirirse de, uluslararası ilişkiler kuramının iki temel yapı taşı olan devletler ve uluslararası sistem yapılarının kuramsallaştırılmasında önemli boşluklar bıraktığı ileri sürer.

Epistemolojik Etkiler

Yapılanma kuramının devlet eylemlerinin açıklanması üzerindeki etkilerini gösterebilecek göreceli olarak az sayıda ampirik araştırma açıkça bu kuram tarafından geliştirilmiştir.⁶⁹ Bu makalede ben kendime ait genişletilmiş ampirik bir gösterim geliştirmeyeceğim; bunun yerine iki genel epistemolojik iddiada bulunmak için, sosyal bilimsel açıklama ile ilgilenen birkaç yapılanma

⁶⁸ Roy Bhaskar, "Emergence, Explanation, and Emancipation", Paul Secord, (der.) *Explaining Human Behavior*, Beverly Hills, Sage Publications, 1982, s. 286

⁶⁹ Ampirik araştırmada açıkça yapılanmacı perspektifin en geniş biçimde kullanıldığı çalışma muhtemelen Allan Pred'in *Place, Practice, and Structure*, Cambridge, U.K., Polity Press, 1986 başlıklı çalışmasıdır. Ancak *Explanation in Social History* adlı eserinde Lloyd yapılanma-öncesi kuramcılardan bazılarının çalışmaları kendine özgü yapılanmacı bir "yapıya" sahiptir. Bunlar arasında örneğin Barrington Moore'un *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Boston, Beacon Press, 1966, Alain Touraine'in *The Self-Production of Society*, Chicago, Chicago University Press, 1977 ve Abrams'ın *Historical Sociology* adlı çalışmaları sayılabilir.

kuramcısının⁷⁰ ve gerçekçi sosyal bilim felsefecilerinin materyallerini uyarlayacağım: 1) yapısal ve yapan temelli analizler sosyal faaliyetin açıklanmasında indirgenemez ve birbirinden ayrı fonksiyonlara sahiptir; fakat 2) bunlar sosyal faaliyetin bütüncül açıklamasının gerekli unsurlarıdır. Bu iki iddianın yapısal ve benim tarihsel olarak adlandıracağım açıklamaların doğasının ve sınırlarının anlaşılmasında ve bunların “yapısal-tarihsel” analize eklenmesinde önemli etkisi vardır.

Açıklamalar belirli tür sorulara verilen yanıtlardır. Yani uygun bir açıklama olarak sayılabilecek açıklama sorunun hedefine, neyin sorunsal olarak alındığına bağlıdır.⁷¹ Yapılanmacı bir bakış açısına göre sosyal eylemin açıklanmasında iki tür soru özellikle ilgilidir: “Eylem X nasıl mümkün olabilir?” ve “Neden Y yerine X meydana gelmiştir?” Bu soruların etki alanları, dolayısıyla da onlara verilmesini beklediğimiz cevaplar farklıdır. “Nasıl soruları” mümkün olanın etki alanıyla ilgiliyken, “neden soruları” var olanın etki alanıyla ilgilidir. Yapısal açıklamanın doğası ve sınırları hakkında anlaşılır kalabilmek için bu soruların mantıkları arasında net bir epistemolojik ve metodolojik ayırım yapılmalıdır: “yapısal” analiz mümkün olanı açıklarken “tarihsel” analiz var olanı açıklar. Tarihsel analiz gerçekte ne olduğuna ve olacağına odaklanır ve böylece bu olayların *olabileceği* olasılığını sorunsuz olarak kabul eder. Olası davranışların eriminden ziyade açıklanması gereken şey (*explanandum*) mevcut davranıştır. Konjonktürel nedenlerin bu tarihsel analizi devlet eyleminin açıklanması için çok önemli bir bileşendir, ancak bilimsel açıklama için gerekli fakat yeterli olmayan bir koşuldur. Bilimsel gerçekçi bir epistemolojide neden-soruları nasıl sorularına yanıt gerektirir, yani neden bir devletin Y yerine X yaptığını açıklamak için öncelikle o devletin ve seçimlerinin nasıl mümkün olduğunu bilmeye ihtiyacımız vardır. Bu nedenle devletlerin ve devlet sistemlerinin niteliklerini ve mevcut davranışlarını basit bir biçimde verili kabul etmek yerine “sorunsallaştırmak” gerekir. Diğer bir deyişle, devletlerin nedensel niteliklerini hangi eylemlerinin mümkün olduğu çerçevesinde açıklamak için yapısal analiz yapmak gerekmektedir. Yapısal ve tarihsel analiz ile ilgili aşağıda yapılacak olan tartışma bu iki açıklama formunun farklı ancak bağımlı epistemolojik rolleri üzerinde olacaktır.

Yapısal araştırma mevcut olaylar ve tarih ile başlar ve eleştiri ve bu olayları mümkün kılan sosyal ve iç örgütsel yapılara yönelik kaçınılmaz soyutlaması –yani bu olayların meydana gelmesi için neler var olmalıdır sorusunun sorulması–süreci tarafından başlatılır. Bu yapılar biçimsel olarak kendilerinin

⁷⁰ Sayer, *Method in Social Science*; Sylvan ve Glassner, *A Rationalist Methodology*.

⁷¹ Farklı tür sorular arasındaki epistemolojik ayrımların etkileri sistematik olarak şu eserde incelenmiştir: Alan Garlinkel, *Forms of Explanation*, New Haven, Yale University Press, 1981, özellikle s. 21-48. Açık anti-realist ontolojik perspektifine rağmen Van Fraassen’in *The Scientific Image* adlı eseri de farklı açıklama tiplerinin “pragmatikleri” ve mantığı için oldukça iyidir.

gözlemlenebilir olaylarla muhtemel ilişkilerini tanımlayan niceliksel (matematiksel veya gramatik) tekniklerle şekilsel olarak modellenenir.⁷² Ancak bu modelleme açık sistemlerde her zaman mümkün olmayabilir. Her halükarda yapısal açıklamalar gözlemlenebilir olayların açıklamalarına katkıda bulunur, çünkü bunlar sosyal yapanların eylemlerinin olası yollarının örnekleridir ve bu olasılıklar bu yapanların yapısal olarak belirlenen çıkarları ve nedensel güçleri tarafından tanımlanırlar. Diğer bir deyişle, yapısal açıklamalar sosyal eylemin varlığının koşullarını veya “oyunun kurallarını” ortaya koyar. Bu anlamda yapısal kuram bizi (olasılıksal olarak) görüngüsel formları yaratan altta yatan sosyal ilişkilerin verili görünüşlerinin ötesine bakmaya zorladığı için ister istemez “eleştireldir”. Yapısal analizler mevcut olayların bütünsel açıklamasının bir parçası olsalar da bu olayları doğrudan doğruya açıklamazlar; sadece onların nasıl mümkün olduğunu ve yapının elemanlarının hangi bileşimlerinin veya dönüşümlerinin onun düzenleyici ilkeleri ile nasıl tutarlı olacağı sorularını yanıtlar. Her ne kadar yapısal analizler yapıların çeşitli yollarla güncelleştirilmesi için gereken “eğilimleri” açığa çıkarabilirse de, ne genelleştirme ne de noktasal tahmin yapısal açıklamaların önemli boyutlarıdır ve bunları belirli olayların üretimini doğrudan hesaplamak için kullanmaya çalışmak, onları uygun açıklama alanlarının ötesine aşırı bir biçimde genişletecektir.⁷³

Diğer taraftan tarihsel araştırma “mevcut olayları ve objeleri her biri yalıtılmış ve soyut [yapısal] araştırma çerçevesinde incelenmiş “ayrı belirlemelerin birlikleri” (*unities of diverse determinations*) olarak inceler.”⁷⁴ Tarihsel açıklamalar⁷⁵ yapanların nedensel güçlerini ve çıkarlarını verili olarak kabul eder (veya onları açıklamaya çalışmadan yeniden inşa eder) ve daha sonra bu güçlerin ve çıkarların nasıl aktörlerin karşısına çıkan güdüleyicilerden etkilendiğine odaklanarak belirli olayları açıklamaya çalışır. Yeni-gerçekçilik bu seviyede ilerler; yapısal bağlamı, yapanların çıkarlarını ve nedensel güçlerini ön plana çıkarır ve daha sonra “Neden X devleti Z yerine Y yaptı?” sorusunu yanıtlamaya çalışır. Ancak bunun ötesinde devlet eyleminin kasti veya kasti olmayan etkilerinden birinin sistem yapılarını üretmek veya yeniden üretmek olduğunu belirtmek gerekir; bunun sonucunda, tarihsel analiz devlet eylemleri

⁷² Yaratıcı yapısal analizde kullanılacak şekilsel metotların bazılarını mükemmel bir giriş için Sylvan ve Glassner’in, *A Rationalist Methodology* adlı eserinin 5. ve 6. bölümlerine bakınız.

⁷³ *Method in Social Science* adlı eserinde Sayer (s. 217) yapısal analiz bu sınırlamalarının anlaşılmasının başarılmasının çoğu Marksist araştırmada görülen determinist veya “sahte-somutluk”tan kaynaklandığını iddia eder.

⁷⁴ Sayer, *Method in Social Science*, s. 216

⁷⁵ Bu tür bir açıklamayı tanımlamak üzere “tarihsel” ibaresini kullanışım, bu formun tarihçiler tarafından daima kullanılan açıklama modu olduğu veya tarihçilerin araştırma pratiklerinin ister istemez yapısal ve kuramsal olmadığı anlamında yorumlanmamalıdır. Tam tersine, bence iyi bir sosyal bilim tarihsel olduğu gibi iyi bir tarih de yapısal ve kuramsaldır. Ben sadece onları kim kullanırsa kullansın, “tarihsel” ve “yapısal” açıklamaların epistemolojik olarak farklı fakat birbirine bağımlı araştırma formları olduğunu söylemeye çalışıyorum.

için olasılık koşullarını ve aracını (*medium*) meydana getiren yapısal koşulların oluşumunu ve devamlılığını açıklamak için gereklidir. Yapısal ve tarihsel açıklamaların bu kendini tekrarlayan niteliği “farklılıklarının” altında yatan “birlikleridir” ve böylelikle onların epistemolojik bağımsızlığının nihai temelini teşkil eder. Ancak her bir açıklayıcı şartın özerkliğini ve bu şartlar arasındaki ayrımı korumak gerekir: her biri en nihayetinde diğerinin merkezi objesinin niteliklerini açıklar.

Ancak yapısal ve tarihsel analizin açıklayıcı sınırlamalarına gelince, bunlar devlet eyleminin tam bir açıklamasının –yani hem bu eylemin nasıl mümkün olduğunu, hem de neden bu mümkünlüğün belirli bir zamanda belirli bir şekilde tezahür ettiğinin açıklaması– bu metodolojileri “yapısal-tarihsel” veya “diyalektik” bir analiz içinde birleştirmesi gerekeceğini iddia eder.⁷⁶ Bu bileşim devletlerin nedensel güçleri, pratikleri ve çıkarlarını kuramsallaştırmak ve açıklamak için soyut yapısal analizi ve belirli olaylara (ve sosyal yapıların yeniden üretimine) yol açacak seçimlerin ve etkileşimlerin nedensel olarak önemli gidişatının izini sürmek için somut tarihsel analizi gerektirmektedir. Aynı anda hem yapısal hem de tarihsel araştırma yapmanın zorluğu ele alındığında yapısal-tarihsel analizin önce birini daha sonra da diğer açıklayıcı şartı “parantez içine alması” (*bracketing*)⁷⁷, yani sosyal yapıları ve yapanları bir diğerinin açıklayıcı etkilerini inceleyebilmek için geçici olarak verili kabul etmesi gerekebilir. Ancak bu metodolojik zorluk, yapısal ve tarihsel analizin epistemolojik bağımlılığını, yani yapanların ve sosyal yapıların açıklayıcı rollerinin aralarındaki ilişkiden ayrı olarak anlaşılamayacağı gerçeğini engellememelidir. Bu sonuç, doğrudan doğruya yapılanma kuramının ontolojisinden kaynaklanır. Yapanlar eylemleri ancak yapılar sayesinde mümkün olduğu anlamda sosyal yapılardan ayrılır ve sosyal yapılar, yapanlar tarafından geliştirilmeleri istisna tutulacak olursa, nedensel bir öneme sahip olamazlar. Yani sosyal eylem hem yapanların hem de sosyal yapıların nitelikleri tarafından “beraber belirlenir”.

⁷⁶ “Yapısal-tarihsel” terimi Fernando Cardoso ve Enzo Faletto’nun, *Dependency and Development in Latin America* Berkeley, University of California Press, 1978 adlı eserinden, alınmıştır, s. ix-xiv. “Diyalektik” terimi ise Sylvan ve Glassner, *A Rationalist Methodology* adlı eserinden alınmıştır, s. 154-59. Her iki terim de Sayer’in *Method in Social Science* adlı eserindeki “soyut” ve “somut” araştırma arasındaki ilişkinin paralellliğini göstermektedir. Her ne kadar bu terimleri kullanmasa da Peter Manicas, Theda Skocpol’un *State and Social Revolutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979 eserini eleştirisinde bu araştırma formunun mantığı ve etkilerinin güzel bir gösterimini yapmaktadır; tahlili için bkz. *History and Theory*, Cilt 20, No 2, 1981, s. 204-18.

⁷⁷ Giddens, *Central Problems in Social Theory*, s. 80-81. “Parantez içine alma” kavramı yapılanma kuramının temel eleştirilerinden bazılarının odak noktasıdır; örneğin bkz. Margaret Archer, “Morphogenesis versus Structuration: On Combining Structure and Action”, *British Journal of Sociology*, Cilt 33, Aralık 1982, s. 455-83 ve Nicky Gregson, “On Duality and Dualism: The Case of Structuration Theory and Time Geography”, *Progress in Human Geography*, Cilt 10, Haziran 1986, s. 184-205.

Kuramsal Etkiler

Yapılanma kuramının epistemolojik etkilerinin bu tartışması çok geneldir ancak bu, özgül uluslararası ilişkiler kuramlarının kapsamı ve içeriği ile yakından alakalıdır. İkinci bölümde yapan-yapı ilişkisi ile ilgili tartışmanın önemli bir etkisi, uluslararası ilişkiler kuramlarının, her iki temel analiz biriminin (devlet yapanları ve sistem yapıları) kuramlarında temelleri bulunması gerektiği idi. Bu kuramlar yalnızca uygun veya arzu edilir değildirler: bunlar devlet eylemlerini açıklamak için gereklidirler. Bu gereklilik doğrudan doğruya hem açıklamanın bilimsel gerçekçilik tarafından nedensel mekanizmaları tanımlar şekilde kavramsallaştırılmasından hem de yapılanma kuramının yapanlar ve yapılar arasındaki ilişkiler hakkındaki ontolojik iddialarından kaynaklanır. Eğer devletlerin ve sistem yapılarının niteliklerinin hem uluslararası sistemdeki olaylarla nedensel olarak ilgili olduğu düşünülür, hem de bu nitelikler bir şekilde ilişkilendirilirse, her iki birimin de kuramsal olarak anlaşılması devlet eylemini açıklamak için gereklidir. Bu nedenle Waltz'un devlet kuramının uluslararası ilişkilerin sistemik kuramlarını geliştirme çabalarına eklenmemiş olduğu iddiası reddedilmelidir. Yapılanma kuramı bu ayrımın üstesinden gelmek için kavramsal ve metodolojik bir çerçeve sağlar. Böylelikle hem devlet yapanları hem de eklenmiş oldukları sistem yapıları hakkında yapılacak olan kuramsallaştırma için bir araştırma gündemi tanımlar. Bu gündemin özünde devlet yapanlarının varlığının koşullarını kuramsallaştırmak için yapısal analizin kullanılması yatar. Her ne kadar bu kuramların olası içerikleri ile ilgili ön açıklamalar için bile başka bir makale gerekirse de, böyle bir araştırma gündemi ile ilgili olabilecek araştırma yönleri ve yapılarının bazılarını belirtebilirim.

“Devleti kuramsallaştırmak”, bir örgütsel yapan veya varlık olarak devletin nedensel açıdan önemli niteliklerinin (güçler, çıkarlar ve pratikler gibi) kuramsal ve ampirik temelli anlaşılmasını amaçlayan bir araştırma girişimini ifade eder. İdeal olarak böyle bir kuram belirli devlet davranışları ile ilgili kesin tahminler yaratmaktan ziyade devlet yapanlarının olası eylem yönlerini tanımlar. Bir yapanın olası eylem yolları eklenmiş olduğu sosyal yapısal bağlam ve iç örgütsel yapısı tarafından oluşturulur ve dolayısıyla açıklanır. Böylece bunlar yapısal açıklamaya yatkındır. Yani yapısal analiz devletin öncelikle devlet olduğundan hareketle devleti belirli bir tür sosyal aktör olarak yaratan sosyal yapısal düzenleyici ilkeleri açıklamak için kullanılabilir. Bu kullanım, devleti Hobbes'çu ilkel bir birey olmaktan ziyade başından beri *sosyal* bir varlık olarak tanıyacaktır. Yapısal analiz ayrıca devletin algılarını ve sosyal yapısal zorunluluk ve fırsatları yanıtlarını koşullandıran iç örgütsel yapılarını da ortaya koyabilir. Uluslararası ilişkiler kuramcıları devlet eylemini açıklarken böyle iç örgütsel yapıların

önemini azaltmak eğilimindedirler⁷⁸; ancak bu yapıların herhangi bir devlet eyleminin en yakın nedeni olacağından hareketle, bunların devlet davranışının üretimindeki önemli mekanizmaları oluşturmaları muhtemeldir.

Biraz daha incelenecek olursa, en azından dört sosyal yapı devletleri teşkil edebilir: iç-ekonomik, iç-siyasi, uluslararası-ekonomik ve uluslararası-siyasi yapılar.⁷⁹ Her ne kadar çoğu yapısal araştırmanın diğer birimleriyle oldukça ilkel ve bütünleştirilmemiş olarak kalsa da, yapılanma kuramının eleştirel-yapısal yönelimiyle tutarlı olarak son dönemde yapılan çalışmalar tüm bu yapıları incelemektedir. Devletin varlığının yapısal şartları ile ilgili en güçlü analizler yeni-Marksist gelenek ve daha sonra Webercilerin tartışmalarında mevcuttur.⁸⁰ Yeni-Marksist literatür temel olarak (kapitalist) devletin iç ekonomik yapılarla olan ilişkisi ile ilgilenirken, dünya sistemi kuramcıları devletin uluslararası ekonomik yapılardaki rolü üzerine odaklanır. Her ne kadar küresel kapitalizmin yapısının dünya sistemi algılaması değişim ilişkileri üzerinde aşırı vurgu yapılması ile tartışmalı bir biçimde bozulmuş olsa da⁸¹, hem yeni-Marksist hem de dünya sistemi literatürü devletin varlığının ekonomik koşulları ve dolayısıyla onun bazı nedensel güçleri ve sorumlulukları ile ilgili önemli fikirler verir. Bence devleti teşkil edebilecek siyasi yapılar hakkında eleştirel-yapısal perspektiften az sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak, iç seviyede, birçok yeni-Marksist kuramın

⁷⁸ Stephen Krasner, "Are Bureaucracies Important?", *Foreign Policy*, Cilt 7, Yaz 1972, s. 159-79; Robert Art, "Bureaucratic Politics and American Foreign Policy: A Critique", *Policy Sciences*, Cilt 4, Aralık 1973, s. 467-90.

⁷⁹ Yapıların çokluğu yapısal tekçilik (*structural monism*) olarak adlandırılan kavramın reddini ifade eder, yapısal tekçilik örneğin ekonomi gibi yalnızca bir set altta yatan düzenleyici ilke olduğunu ve bunun yaratıcı terimlerle açıklanabildiğini, bu yüzden de ajanları yarattığını ileri sürer. Tekçilik-karşıtlığı aşağıda belirtilen Althusser-sonrası geliştirilen yapısal Marksizmin eleştirisi ile tutarlıdır: Barry Hindess ve Paul Hirst, *Mode of Production and Social Formation*, London, MacMillan, 1977 ve Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, London, Verso, 1982. Ancak bunların yapısal tekçilik sorununa yönelik geliştirdikleri söylem-kuramsal çözüm birçok yönden benim çoklu sosyal yapılar hakkında bilimsel gerçekçilik temelinde kuram geliştirdiğimize yönelik iddiama temelden karşı çıkar.

⁸⁰ Yeni-Marksist devlet kuramının önemli örnekleri arasında şunlar sayılabilir: John Holloway ve Sol Picciotto, (der.), *State and Capital: A Marxist Debate*, London, Edward Arnold, 1978; Poulantzas, *State, Power, Socialism*; ve Goran Therborn, *What Does the Ruling Class Do When It Rules?*, London, New Left Books, 1978. Weberci eleştiriler için bkz. Theda Skocpol, "Political Response to Capitalist Crisis: Neo-Marxist Theories of the State and the Case of the New Deal", *Politics and Society*, Cilt 10, No 2, 1981, s. 155-201 ve Michael Mann, "The Autonomous Power of the State", *European Journal of Sociology*, Cilt 25, No 2, 1984, s. 185-213.

⁸¹ Dünya sistemi kuramının "üretimci" eleştirisinin örnekleri için bkz. Brenner, "The Origins of Capitalist Development", ve Howe ve Sica, "Political Economy, Imperialism, and the Problem of World-System Theory." Kapitalist dünya ekonomisinin yapısının (küresel üretim biçimi çerçevesinde) alternatif kavramsallaştırması Marksist siyasi iktisadın "sermayenin uluslararasılaştırılması" ekolü tarafından geliştirilmiştir, bkz. Christian Palloix, "The Self-Expansion of Capital on a World Scale", *Review of Radical Political Economics*, Cilt 9, Yaz 1977, s. 1-28.

ekonomizminin Gramsci reddini başlangıç noktası olarak alan ve bunun yerine siyasi formları eleştirel-yapısal terimlerle kuramlaştırmaya çalışan yenilikçi çalışmalar yapılmaktadır.⁸² Bu analiz yönü devlet sisteminin egemenlik gibi temel düzenleyici ilkelerinin doğası ve etkileri, güç dengesi ve devletin kavramsallaştırılması ve devlet eyleminin açıklanması için hegemonik baskınlık (*hegemonic domination*) gibi konular üzerinde yoğunlaşan bir grup akademisyen tarafından uluslararası seviyeye genişletilmiştir.⁸³

Bu ifadeler tamamen şematik olsa da, tüm bu araştırma yapıları yapılanma kuralı tarafından uluslararası ilişkilere yönelik geliştirilen tek ve bütüncül sorunsala –devletin çıkarları ve nedensel güçlerinin eleştirel kuramının geliştirilmesi sorunsalına– potansiyel olarak katkıda bulunacaktır. Ancak yapısal tekçiliğin reddinin bir etkisi devleti oluşturan farklı yapılar arasındaki ilişkilerin veya “eklemlenmelerin” kuramsallaştırılması için bunun gerekli olacağıdır. Diğer bir deyişle, bir “yapı-yapı” sorunu yapılanmacı sorunsaldan doğar. Bu sorun “üretim biçimlerinin eklemelenmesi”⁸⁴ literatürünün özünde yer alır ve birçok yeni “post-Marksist” tartışmanın da içerisinde yer alır. Ironik olarak bu sorun, her ne kadar bu sonucusu burada herhangi bir tip (siyasi veya ekonomik) veya analiz seviyesinin (iç veya uluslararası) farklı yapıları arasındaki ilişkinin anlaşılması ile ilgili daha genel kuramsal ve metodolojik sorunun bir örneği olsa da, J. D. Singer’ın analiz seviyesi sorunu ile ilgili orijinal tartışmasının güçlü bir kalıntısıdır.⁸⁵ Her ne kadar kuramsal ve metodolojik bir konu olarak “yapı-yapı” sorunu yapılanma kuramının ötesine işaret etse de, bu sorun ile ilgilenmenin devlet eyleminin tatmin edici kuramlarını ve açıklamalarını oluşturma çabalarında açıkça etkisi vardır. Devletin içinde bulunduğu her yapının kendi mantığı, yeniden üretim gereksinimleri ve dolayısıyla da yetkin devlet pratikleri için talimatları vardır. Böylece devlet ve devlet eylemi hakkında yapısal bir

⁸² Poulantzas, *State, Power, Socialism*; Nicos Mouzelis, *Politics in the Semi-periphery*, New York, St. Martins, 1986; Samuel Bowles ve Herbert Gintis, *Democracy and Capitalism*, New York, Basic Books, 1986.

⁸³ Bruce Andrews, “Social Rules and the State as a Social Actor”, *World Politics*, Cilt 27, Temmuz 1975, s. 521-40; Robert Cox, “Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method”, *Millenium*, Cilt 12, Yaz 1983, s. 162-75; Ruggie, “Continuity and Transformation”; Ashley, “The Poverty of Neo-Realism”, ve “Social Will and International Anarchy: Beyond the Domestic Analogy in the Study of Global Collaboration”, Hayward Alker ve Richard Ashley, *Anarchy, Power, Community: Understanding International Cooperation* (yayımlanacak). Bu araştırmanın yapılanmacı sorunsala potansiyel katkılarında rağmen, bu akademisyenlerden bazıları bu kuramla olan ilişkiyi özellikle realist bilim felsefesinde temellendiğinden muhtemelen reddedeceklerdir

⁸⁴ Aidan Foster-Carter, “The Modes of Production Controversy”, *New Left Review*, Cilt 107, Ocak-Şubat 1978, ss. 47-77; Harold Wolpe (der.), *The Articulation of Modes of Production*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980.

⁸⁵ J.D. Singer, “The Levels of Analysis Problem in International Relations”, Klaus Knorr ve Sidney Verba (der.), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton, Princeton University Press, 1961, s. 77-92.

kuram geliştirmek devletleri yaratan farklı yapılayıcı ilkelerin açıklanmasından daha fazlasını içerir; aynı zamanda devlet eyleminin farklı ve bazen rekabet halinde olan yapısal belirlemelerinin arasındaki ilişki ve bunların nedensel rolünün yalıtılması ve ölçülmesini de gerektirir.

Uluslararası ilişkilerde devlet kuramına duyulan ihtiyaç devleti oluşturan sistem yapılarının kuramlarına duyulan ihtiyaçta akseder. Genel bir ifadeyle, bu kuramların en azından iki temel elemanı vardır: 1) sorgulanan yapının düzenleyici ilkeleri, mantığı ve yeniden üretim gereksinimlerinin eşzamanlı bir modeli ve 2) yapının yaratılışı ve yeniden üretiminin tarihsel bir değerlendirmesi. Yapısal kuramcılar genellikle yapısal yaratım ve yeniden üretimin tesadüfi doğasını anlamakta kifayetsiz veya gönülsüz kalırlar ve bunun yerine bu sürecin daha işlevsel veya teleolojik bir okumasına eğilim gösterirler. Bu eğilim, yapılanma kuramının tarihsel özellik ve sosyal yapıların yapılandırılmasının tesadüfiliği üzerindeki vurgusu ile düzeltiler. Yapılanma kuramının sosyal yapıyı sadece sosyal yapanların eylemleri tarafından başlatılan ve yeniden üretilen bir kavramlaştırmada ele almasından hareketle, sosyal yapılanmanın tarihsel analizi, devlet eyleminin (ve diğer ajanların eylemlerinin) kasti veya kasti olmayan sonuçları ile başlamalıdır. Her ne kadar böyle bir analiz için gereken metodolojik araçlar potansiyel olarak oldukça çeşitli iseler de, yeni-gerçekçiliğin en son çalışmalarının oyun-kuramsal (*game-theoretic*) metodoloji niteliği bu analitik göreve iyi uyum sağlar. Özellikle siyasal kurumlar hakkındaki çalışmalarda tekrarlanan oyunlar ve “yeni kurumsalcılık” (*new institutionalism*) sosyal kurumların stratejik etkileşimlerin kasıtsız sonuçları olarak ortaya çıkışı ve yeniden üretimi hakkında fikirler yaratmada faydalı olduğunu kanıtlamıştır⁸⁶ ve bizim neden bu analizlerin mantığını yaratıcı yapıların analizine doğru genişletemediğimiz sorusunun öncül bir nedeni yoktur. Ancak oyun-kuramsal modellerin dikkatlerini *verili* yapanların teknik karar sorunları üzerinde yoğunlaştırdıklarını ve bu nedenle sosyal etkileşimlerin yapısının ilk olarak bu yapanları yarattığı veya yetkilendirdiği yolları ihmal etme eğiliminde olduklarını hatırlamalıyız. Böylelikle oyun kuramının sosyal yapıların ortaya çıkışının tarihsel anlayışını geliştirmek için kullanılması, stratejik etkileşimin yapanlarının ve durumlarının inşasının yaratıcı bir biçimde anlaşılmasıyla tamamlanmalıdır.

Yapılanma kuramının uluslararası ilişkiler kuramlarının kapsamı ve içeriği üzerindeki etkileri ile ilgili bu saptamalar açıktır ki tamamen şematiktir ve uluslararası ilişkilere yapılanmacı bir yaklaşımla ilgili olabilecek araştırma türlerini göstermeyi amaçlamaktadır. Aslında yapılanma kuramının kendi

⁸⁶ Michael Taylor, *Anarchy and Cooperation*, New York, Wiley, 1976; Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation*, New York, Basic Books, 1984 James March ve Johan Olsen, “The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life”, *American Political Science Review*, Cilt 78, Eylül 1984, s. 734-48.

kendine uluslararası ilişkilerle ilgili özel kuramsal iddialar yaratamadığını vurgulamalıyım. Kuramın devlet eyleminin açıklamalarının alması gereken şekiller için epistemolojik etkileri vardır, ancak kuram salt uluslararası ilişkileri özcül olarak anlamamıza doğrudan doğruya katkıda bulunmaz. Bu husus yapılanma kuramının uluslararası ilişkiler akademisyenleri tarafından değerlendirildiği kıstaslar meselesini gündeme getirmektedir. Yapılanma kuramının analitik veya meta-kuramsal niteliğinin bu kuramın ampirik değerlendirmesini engelleyeceğinden hareketle, bu kuram pragmatik temellerde, yani mevcut özcül kuramlardaki sorunları çözüme, yeni kuramsal veya ampirik araştırma alanları önerme ve farklı araştırma yapılarını bütünleştirme yeteneği çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu kıstas çerçevesinde, bence yapılanma kuramı en temel rakipleri olan bireysellik ve yapısalcılığa göre daha fazla ilerleyecektir. Yapılanma kuramı yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramının bireyselci ve yapısalcı ontolojileri tarafından reddedilen hem devlet yapanlarının hem de sistem yapılarının niteliklerini açıklamak için bir çerçeve sağlar. Böylelikle tek bir sorunsal, yani potansiyel olarak mevcut sosyal bilimsel araştırmanın daha geniş bir çeşitliliği altında düzenlenen ve sınıflandırılan uluslararası ilişkiler için bir araştırma gündemi tanımlar. Uluslararası ilişkilere potansiyel katkısı da buradadır; ancak biz, kuramcılar yapılanmacı perspektifi kuramsal ve ampirik araştırmalarında temellendirmedikleri ve bilgilendirmedikleri sürece bu katkının önemini ölçemeyiz.

Sonuç

Yapan-yapı sorunu ve yapılanma kuramı hakkında uzun bir tartışmayı özetlemeye çalışmaktan ziyade bu makaleyi diğer temel parçasını, yani bilimsel gerçekçiliğin sosyal bilimsel araştırma üzerindeki etkilerini gündeme getirerek sonuçlandırmak istiyorum. Yapılanma kuramı yapan-yapı sorununa tatmin edici bir çözüm getirirse de getirmese de, sosyal bilimcilerin ontoloji ve epistemolojide bilimsel gerçekçi perspektifi kabul etmelerinin kuramsal ve ampirik araştırmada potansiyel olarak devrimci sonuçları olabilir. Sosyal bilimde ampirist söylemin hegemonyası, sosyal bilimcileri, “bilim” (yani *ampirik* bilim) ile hermenötik ve eleştirel kuramın sözde “bilimsel olmayan” paradigmaları arasındaki açık ikileme yönlendirmektedir.⁸⁷ Sosyal bilimlerde natüralizmin sınırları ne olursa olsun bilimsel gerçekçilik ampiristlerin argümanının özünü teşkil eden “bilim” örtüsünün tahsisinin üzerinde kalan doğal bilimlerin yorumlanmasına meydan okuyarak bu ikilemi zayıflatır. Böylelikle bilimsel gerçekçilik *Positivismustreit*’in standart konumuna bir alternatif üretir; bu alternatif sosyal bilimcileri gözlemlenebilir düzenlilikler hakkında kanun hükmünde

⁸⁷ Brian Fay, *Social Theory and Political Practice*, London, Allen & Unwin, 1975.

genellemeler bulmaya çalışmak yerine kuramlarını inşa etmek için “kaçınımcı bir biçimde” “nedensel mekanizmalar” hakkında düşünmeye sevk eder. Böyle bir ontolojik ve epistemolojik değişimin daha önemli sonuçlarından biri, yaratıcı veya ilişkisel manada yapısal kuramlaştırma için bir bilimsel motivasyondur. Bu metodolojik reçete gözlemlenebilir formların onları yaratan altta yatan sosyal yapılara müdahalesini ve eleştirisini gerektirdiğinden doğal olarak “eleştireldir”.⁸⁸ Böylelikle bilimsel gerçekçiliğin bir sonucu (geniş anlamda) “eleştirel kuramın” sosyal bilimin ve onun uzantısı olarak uluslararası ilişkilerin “bilim” olarak gelişmesi için gerekli hale gelmesidir.

⁸⁸ Roy Bhaskar, “Scientific Explanation and Human Emancipation”, *Radical Philosophy*, Cilt 26, 1980, s. 16-26; Christopher Dandeker, “Theory and Practice in Sociology: The Critical Imperatives of Realism”, *Journal for the Theory of Social Behavior*, Cilt 13, July 1983, s. 195-210.

Kaynakça

- Abrams, Philip, *Historical Sociology*, Ithaca, Cornell University Press, 1982.
- Allison, Graham, *Essence of Decision*, Boston, Little Brown, 1971.
- Althusser, Louis ve Etienne Balibar, *Reading Capital*, London, New Left Books, 1970.
- Anderson, Perry, *Arguments within English Marxism*, London, Verso, 1980.
- Andrews, Bruce, "Social Rules and the State as a Social Actor," *World Politics*, Cilt 27, Temmuz 1975, s. 521-40.
- Archer, Margaret "Morphogenesis versus Structuration: On Combining Structure and Action," *British Journal of Sociology*, Cilt 33, Aralık 1982, s. 455-83.
- Aronson, Jerrold, *A Realist Philosophy of Science*, New York, St. Martins, 1984.
- Art, Robert, "Bureaucratic Politics and American Foreign Policy: A Critique," *Policy Sciences*, Cilt 4, Aralık 1973, s. 467-90.
- Ashley, Richard, "Three Modes of Economism," *International Studies Quarterly*, Cilt 27, Aralık 1983, s. 463-96.
- Ashley, Richard, "The Poverty of Neorealism," *International Organization*, Cilt 38, Bahar 1984, s. 225-86.
- Axelrod, Robert, *The Evolution of Cooperation*, New York, Basic Books, 1984.
- Barbut, Marc, "On the Meaning of the Word 'Structure' in Mathematics," M. Lane, (der.), *Structuralism: A Reader*, London, Jonathan Cape, 1970.
- Benjamin, Roger ve Raymond Duvall, "The Capitalist State in Context," Roger Benjamin ve Stephen Elkin (der.), *The Democratic State*, Lawrence, Kans, University of Kansas Press, 1985, s. 19-57.
- Bhaskar, Roy, *The Possibility of Naturalism*, Brighton, U.K., Harvester Press, 1979.
- Bhaskar, Roy, "Scientific Explanation and Human Emancipation," *Radical Philosophy*, Cilt 26, 1980, s. 16-26.
- Bhaskar, Roy, "Emergence, Explanation, and Emancipation," Paul Secord, (der.) *Explaining Human Behavior*, Beverly Hills, Sage Publications, 1982.
- Bourdieu, Pierre, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977.
- Bowles, Samuel ve Herbert Gintis, *Democracy and Capitalism*, New York, Basic Books, 1986.
- Boyd, Richard, "On the Current Status of the Issue of Scientific Realism," *Erkenntnis*, Cilt 19, Mayıs 1983, s. 45-90.
- Brenner, "The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism," *New Left Review*, Cilt 104, Temmuz-Agustos 1977, s. 25-92.
- Burawoy, Michael, "Contemporary Currents in Marxist Theory," Scott McNall (der.), *Theoretical Perspectives in Sociology*, New York, St. Martins, 1979, s. 16-39.
- Callinicos, Alex, "Anthony Giddens: A Contemporary Critique," *Theory and Society*, Cilt 14, Mart 1985, s. 133-66.
- Cardoso, Fernando ve Enzo Faletto, *Dependency and Development in Latin America*, Berkeley, University of California Press, 1978.
- Chase-Dunn, Christopher "Socialist States in the Capitalist World-Economy," Christopher Chase-Dunn, *Socialist States in the World-System*, Beverly Hills, Sage Publications, 1982, s. 21-56.
- Chase-Dunn, Christopher, "The Kernel of the Capitalist World-Economy: Three Approaches", Thompson, (der.), *Contending Approaches*, s. 55-78.
- Chase-Dunn, Christopher ve Richard Rubinson, "Toward a Structural Perspective on the World-System," *Politics and Society*, Cilt 7, No 4, 1977, s. 453-76.
- Chase-Dunn, Christopher ve Joan Sokolovsky, "Interstate Systems, World-Empires and the Capitalist World-Economy: A Response to Thompson," *International Studies Quarterly*, Cilt 27, Eylül 1983, s. 357-67.
- Churchland, Paul ve Clifford Hooker (der.), *Images of Science: Essays on Realism and Empiricism*, Chicago, Chicago University Press, 1985.
- Cohen, Ira "The Status of Structuration Theory: A Reply to McLennan," *Theory, Culture, and Society*, Cilt 3, No 1, 1986, s. 123-34.
- Connolly, William, *The Terms of Political Discourse*, Princeton, Princeton University Press, 1974.

- Cook, Thomas ve Donald Campbell, "The Causal Assumptions of Quasi-Experimental Practice," *Synthese*, Cilt 68, Temmuz 1986, s. 169-72.
- Cox, Robert, "Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method," *Millennium*, Cilt 12, Yaz 1983, s. 162-75.
- Dandeker, Christopher, "Theory and Practice in Sociology: The Critical Imperatives of Realism," *Journal for the Theory of Social Behavior*, Cilt 13, July 1983, s. 195-210.
- Dawe, Alan, "Theories of Social Action", Tom Bottomore ve Robert Nisbet (der.), *A History of Sociological Analysis*, London, Heinemann, 1979.
- Duplessis, Robert "From Demesne to World-System: A Critical Review of the Literature on the Transition from Feudalism to Capitalism," *Radical History Review*, Cilt 3, Sonbahar 1976, s. 3-41
- Durkheim, Emil, *The Rules of Sociological Method*, Chicago, Chicago University Press, 1938.
- Elster, Jon, *Making Sense of Marx*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Farr, James, "Marx's Laws," *Political Studies*, Cilt 34, Haziran 1986.
- Fay, Brian, *Social Theory and Political Practice*, London, Allen & Unwin, 1975.
- Finifter, Ada (der.), *Political Science: The State of the Discipline*, Washington, D.C. APSA, 1983.
- Foster-Carter, Aidan, "The Modes of Production Controversy," *New Left Review*, Cilt 107, Ocak-Şubat 1978, s. 47-77.
- Fraassen, Bas van, *The Scientific Image*, Oxford, Clarendon Press, 1980.
- Friedman, Milton "The Methodology of Positive Economics", *Essays in Positive Economics*, Chicago, Chicago University Press, 1953.
- Giddens, Antony, *Central Problems in Social Theory*, Berkeley, University of California Press, 1979.
- Giddens, Antony, *Profiles and Critiques in Social Theory*, Berkeley, University of California Press, 1982.
- Giddens, Antony, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, U.K., Polity Press, 1984.
- Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1981.
- Gregory, Derek, "Human Agency and Human Geography," *Transactions of the Institute of British Geographers*, Cilt 6, No 1, 1981, s. 1-18.
- Gregory, Derek ve John Urry (der.), *Social Relations and Spatial Structures*, London, MacMillan, 1985.
- Gregson, Nicky "On Duality and Dualism: The Case of Structuration Theory and Time Geography," *Progress in Human Geography*, Cilt 10, Haziran 1986, s. 184-205.
- Hacking, Ian, *Representing and Intervening*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.
- Hanson, "Retroduction and the Logic of Scientific Discovery", Leonard Krimerman (der.), *The Nature and Scope of Social Science*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1969, s. 73-83.
- Harre, Rom ve Edward Madden, *Causal Powers*, Totowa, N.J., Rowman and Littlefield, 1975.
- Hausman, Daniel, "Are There Causal Relations among Dependent Variables?" *Philosophy of Science*, Cilt 50, Mart 1983, s. 58-81.
- Hellman, Geoffrey, "Realist Principles," *Philosophy of Science*, Cilt 50, Haziran 1983, s.231-32.
- Hindess, Barry ve Paul Hirst, *Mode of Production and Social Formation*, London, MacMillan, 1977.
- Holloway, John ve Sol Picciotto (der.), *State and Capital: A Marxist Debate*, London, Edward Arnold, 1978.
- Howe, Gary ve Alan Sica, "Political Economy, Imperialism, and the Problem of World-System Theory," McNall ve Howe, *Current Perspectives in Social Theory*, s. 235-86.
- Jessop, Bob, *Nicos Poulantzas: Marxist Theory and Political Strategy*, New York, St. Martins, 1985.
- Kaye, Harvey, "Totality: Its Application to Historical and Social Analysis by Wallerstein and Genovese," *Historical Rejections*, Cilt 6, Kiş 1979, s. 405-19.
- Keat, Russell ve John Urry, *Social Theory as Science*, London, Routledge & Kegan Paul, 1982.
- Keohane, Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press, 1984
- Keohane, Robert, *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond*.
- Keohane, Robert (der.), "Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics", *Neorealism and Its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986.

- Kincaid, Harold "Reduction, Explanation, and Individualism," *Philosophy of Science*, Cilt 53, Aralık 1986, s. 492-513.
- Kitcher, Philip, Bas van Fraassen ve Wesley Salmon, "Approaches to Explanation," *The Journal of Philosophy*, Cilt 82, Kasım 1985, s. 632-54.
- Knorr-Cetina, Karin ve Aaron Cicourel (der.), *Advances in Social Theory: Toward an Integration of Micro and Macro-Sociologies*, London, Routledge & Kegan Paul, 1981.
- Krasner, Stephen, "Are Bureaucracies Important?" *Foreign Policy*, Cilt 7, Yaz 1972, s. 159-79.
- Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, London, Verso, 1982.
- Latsis, Spiro, "Situational Determinism in Economics," *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 23, Ağustos 1972, s. 207-45.
- Layder, Derek, "Problems in Accounting for the Individual in Marxist-Rationalist Theoretical Discourse," *British Journal of Sociology*, Cilt 30, Haziran 1979.
- Layder, Derek, *Structure, Interaction, and Social Theory*, London, Routledge & Kegan Paul, 1981.
- Leplin, Jarrett (der.), *Scientific Realism*, Berkeley, University of California Press, 1984.
- Little, Richard "The Systems Approach," Steve Smith (der.), *International Relations, British and American Perspectives*, Oxford, U.K., Blackwell, 1985, s. 71-91.
- Lloyd, Christopher, *Explanation in Social History*, Oxford, Blackwell, 1986.
- Lukes, Steven, "Methodological Individualism Reconsidered," *British Journal of Sociology*, Cilt 19, Haziran 1968, s. 119-29.
- Maclean, John, "Marxist Epistemology, Explanations of Change and the Study of International Relations", Barry Buzan ve R. J. Barry Jones, (der.), *Change in the Study of International Relations: The Evaded Dimension*, London, Frances Pinter, 1981, s. 46-67.
- Machlup, Fritz, "Situational Determinism in Economics", *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 25, Eylül 1974, s. 271-84.
- Mandelbaum, Maurice, "Societal Facts," *British Journal of Sociology*, Cilt 6, 1955.
- Manicas, Peter, "The Concept of Social Structure," *Journal for the Theory of Social Behavior*, Cilt 10, Temmuz 1980, s. 65-82.
- Mann, Michael "The Autonomous Power of the State," *European Journal of Sociology*, Cilt 25, No. 2, 1984, s. 185-213.
- March, James ve Johan Olsen, "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life," *American Political Science Review*, Cilt 78, Eylül 1984, s. 734-48.
- Maynard, Douglas ve Thomas Wilson, "On the Reification of Social Structure," Scott McNall ve Gary Howe, (der.), *Current Perspectives in Social Theory*, Cilt 1, Greenwich, Conn., JAI Press, 1980.
- McMullin, Ernan, "Two Ideals of Explanation in Natural Science", Peter French et.al. (der.), *Causation and Causal Theories*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1984, s. 205-20.
- Mesquita, Bruce Bueno de, *The War Trap*, New Haven, Yale University Press, 1981.
- Mesquita, Bruce Bueno de, "Toward a Scientific Understanding of International Conflict: A Personal View", *International Studies Quarterly*, Cilt 29, Haziran 1985, s. 121-36.
- Miller, David, "Back to Aristotle," *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 23, Şubat 1972, s. 69-78.
- Moe, Terry, "On the Scientific Status of Rational Models," *American Journal of Political Science*, Cilt 23, Şubat 1979, s. 215-43.
- Moore, Barrington, *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Boston, Beacon Press, 1966.
- Mouzelis, Nicos, "Reductionism in Marxist Theory," *Telos*, Cilt 45, Güz 1980, s. 173-85.
- Mouzelis, Nicos, *Politics in the Semi-periphery*, New York, St. Martins, 1986.
- Murray, Robin, "The Internationalization of Capital and the Nation-State," *New Left Review*, Cilt 67, Mayıs-Haziran 1971, s. 84-109.
- Ollman, Bertell, *Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1976.
- O'Neill, John (der.), *Modes of Individualism and Collectivism*, New York, St. Martins, 1973.
- Ostrom, Elinor, "An Agenda for the Study of Institutions," *Public Choice*, Cilt 48, No. 1, 1986, s. 19.
- Palloix, Christian, "The Self-Expansion of Capital on a World Scale," *Review of Radical Political Economics*, Cilt 9, Yaz 1977, s. 1-28.
- Poulantzas, Nicos, *State, Power, Socialism*, London, Verso, 1978.

- Pred, Allan, *Place, Practice, and Structure*, Cambridge, U.K., Polity Press, 1986.
- Putnam, Hilary, *Mathematics, Matter, and Method*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975.
- Resnick, Michael, "Mathematics as a Science of Patterns: Ontology and Reference," *Nous*, Cilt 15, Kasım 1981, s. 529-50.
- Resnick, Stephen ve Richard Wolff, "The Theory of Transitional Conjunctures and the Transition from Feudalism to Capitalism," *Review of Radical Political Economics*, Cilt 11, Sonbahar 1979, s. 3-22
- Rosenau, James, "Before Cooperation: Hegemons, Regimes, and Habit-Driven Actors in World Politics," *International Organization*, Cilt 40, Bahar 1986, s. 849-94.
- Ruben, David-Hillel, *The Metaphysics of the Social World*, London, Routledge & Kegan Paul, 1985.
- Ruggie, John, "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, Cilt 35, Ocak 1983, s. 261-85.
- Salmon, Wesley, *Scientific Explanation and the Causal Structure of the World*, Princeton, Princeton University Press, 1984.
- Sayer, Andrew, *Method in Social Science: A Realist Approach*, London, Hutchinson, 1984.
- Schlagel, Richard, "A Reasonable Reply to Hume's Skepticism," *British Journal for the Philosophy of Science*, Cilt 35, Aralık 1984, s. 359-74.
- Shapiro, Stewart, "Mathematics and Reality," *Philosophy of Science*, Cilt 50, Aralık 1983, s. 523-48.
- Singer, J.D. "The Levels of Analysis Problem in International Relations," Klaus Knorr ve Sidney Verba (der.), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton, Princeton University Press, 1961, s. 77-92.
- Skocpol, Theda, "Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique," *American Journal of Sociology*, Cilt 82, Mart 1977, s. 1075-90.
- Skocpol, Theda, "Political Response to Capitalist Crisis: Neo-Marxist Theories of the State and the Case of the New Deal," *Politics and Society*, Cilt 10, No. 2, 1981, s. 155-201.
- Smith, Steven, *Reading Althusser*, Ithaca, Cornell University Press, 1984.
- Snidal, Duncan, "The Game Theory of International Politics," *World Politics*, Cilt 38, Ekim 1985, s. 25-57.
- Steinbrunner, John, *The Cybernetic Theory of Decision*, Princeton, Princeton University Press, 1974.
- Taylor, Michael, *Anarchy and Cooperation*, New York, Wiley, 1976.
- Taylor, Peter "The Poverty of International Comparisons: Some Methodological Lessons from World-Systems Analysis", *Department of Geography*, University of Newcastle-upon-Tyne, 1985.
- Therborn, Goran, *What Does the Ruling Class Do When It Rules?*, London, New Left Books, 1978.
- Thrift, Nigel, "On the Determination of Social Action in Space and Time," *Society and Space*, Cilt 1, Mart 1983, s. 23-57.
- Thrift, Nigel, "Bear and Mouse or Bear and Tree? Anthony Giddens' Reconstitution of Social Theory," *Sociology*, Cilt 19, Kasım 1985, s. 609-23.
- Thompson, Edward, *The Poverty of Theory and Other Essays*, New York, Monthly Review Press, 1978.
- Touraine, Alain, *The Self-Production of Society*, Chicago, Chicago University Press, 1977.
- Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System* New York, Academic Press, 1974.
- Wallerstein, Immanuel, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis," *Comparative Studies in Society and History*, Cilt 16, Eylül 1974, s. 387-415.
- Wallerstein, Immanuel, *The Politics of the World-Economy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.
- Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Reading, Mass., Addison-Wesley, 1979.
- Willoughby, John, "The Changing Role of Protection in the World Economy," *Cambridge Journal of Economics*, Cilt 6, Haziran 1982, s. 195-211.
- Wilson, Fred, "Harre and Madden on Analyzing Dispositional Concepts," *Philosophy of Science*, Cilt 52, Aralık 1985, s. 591-607.
- Wolpe, Harold (der.), *The Articulation of Modes of Production*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980.
- Wylie, Alison, "Arguments for Scientific Realism: The Ascending Spiral," *American Philosophical Quarterly*, Cilt 23, Temmuz 1986, s. 287-97.